

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Sotsiaalteaduskond

Õiguse instituut

Tatjana Elkin

**TEABE ANDMISE NÕUDE TÄITMINE VANEMA
HOOLDUSÕIGUSE JA LAPSEGA SUHTLEMISE ÕIGUSE
KONTEKSTIS**

Magistritöö

Juhendaja: Kristi Joamets, PhD

Tallinn 2016

Deklareerin, et käesolev magistritöö,
mis on minu iseseisva töö tulemus,
on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle alusel
ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Üliõpilane Tatjana Elkin

“ “ 2016

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja lektor Kristi Joamets, PhD

“ “ 2016

Kaitsmisele lubatud “ “ 2016

Õiguse instituudi magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

.....

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. HOOLDUSÕIGUSE JA SUHTLUSÕIGUSE OLEMUS TEABE ANDMISE KONTEKSTIS	8
1.1. Hooldusõiguse ja suhtlusõiguse põhimõtted	8
1.1.1. Ühine hooldusõigus	11
1.1.2. Otsustusõiguse üleandmine	13
1.1.3. Hooldusõiguse äravõtmine	16
1.1.4. Hooldusõiguse taastamine	18
1.2. Õigustatud isikute ring.....	19
1.3. Teabe andmise tähendus.....	20
2. TEABE ANDMISE ÕIGUSE TEOSTAMINE JA KOHUSTUSE TÄITMINE	25
2.1. Teabe andmise alused ja kord.....	25
2.2. Teabe andmine hooldusõiguse teostamisel.....	26
2.3. Teabe andmine suhtlusõiguse teostamisel.....	30
2.3.1. Suhtlemise korra määramine	32
2.3.1.1 Teabe andmine määratud suhtluskorra puhul.....	35
3. TEABE ANDMISE JA LAPSE HUVIDE SEOSSED SUHETE SÄILITAMISE KONTEKSTIS	39
3.1. Lapse huvidest juhindumine teabe andmise nõude täitmisel.....	39
3.2. Teabe andmise nõue USA-s, Austraalias, Saksamaal ja Taanis.....	42
3.3. Lapse ja vanema suhte säilimise eeldused.....	50
Kokkuvõte	58
Исполнение требования предоставления информации в контексте прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком (резюме)	65
Kasutatud allikad	68

Kasutatud lühendid

HMKm – Harju Maakohtu määrus

LaKS – Lastekaitse seadus

PKS – Perekonnaseadus

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RKTKm – Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi määrus

RKTKo – Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi otsus

SHS – Sotsiaalhoolekande seadus

TMS – Täitemenetluse seadustik

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

Sissejuhatus

Lähtuvalt kehtivast perekonnaseadusest¹ (PKS) on vanematel oma lapse suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Lapsel, kes on ühest vanemast lahutatud, on lastekaitse seaduse² (LaKS) § 28 järgi õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt ka lahus elava vanemaga, kui see ei kahjusta last. PKS § 143 lg 1 teise lause kohaselt on mõlemal vanemal kohustus ja õigus suhelda lapsega isiklikult. Seega tuleneb PKS § 143 lg-st 1 vanema kohustus ja ühtlasi õigus suhelda lapsega. PKS § 143 lg 2 esimese lause kohaselt peab vanem hoiduma tegevusest, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga või raskendab lapse kasvamist. Seega tuleneb seadusest ka see, et lapsega koos elav vanem peab hoiduma tegevusest, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga. PKS § 144 alusel on vanemal õigus nõuda teiselt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud tähtsate asjaolude kohta, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega. Seega võib vanem nõuda tulenevalt seadusest teiselt vanemalt teavet lapse kohta.

Käesoleva magistritöö teema on aktuaalne, sest kohtupraktikas on ilmnenud, et lapsega koos elav vanem ei võimalda tihti lapsest lahus elaval vanemal õigustatud teavet saada. Lapsega koos elav vanem peab eelkõige lähtuma lapse huvidest ja seega andma lapsest lahus elavale vanemale mainitud teavet, kui võrd lapse huvides on suhelda mõlema vanemaga³. Kehtiva regulatsiooniga⁴ on küll sätestatud, et lahus elaval vanemal on õigus nõuda teavet ja seega on lapsega koos elaval vanemal kohustus anda lapsest lahus elavale vanemale teavet, kuid praktikas on kajastunud probleem, kus lapsest lahus elav vanem ei saa piisavalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta.

Autor uurib kehtiva PKS regulatsioone, nende rakendamist ja kohtupraktikat, et jõuda järelduseni, kas probleemi saab lahendada õiguslikult. Töö tähtsus seisneb laste huvide paremas kaitstes ja mõjutab õiguse arengut, kui võrd töö tulemusena võib leida probleemile sobiva lahenduse. Töös käsitletakse Eesti, Saksamaa, Taani, Austraalia, USA, Euroopa Liidu ja rahvusvahelist õigust. Euroopa Liidu õigusaktidest kasutab autor Euroopa Liidu põhiõiguste hartat, vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse,

¹ PKS RT I, 12.03.2015, 98

² LaKS RT I, 13.12.2013, 12

³ PKS § 143 lg 1 näeb ette lapse õiguse suhelda mõlema vanemaga ning mõlema vanema kohustuse suhelda lapsega isiklikult.

⁴ Vt lk 20.

kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsiooni⁵ ning rahvusvahelistest õigusaktidest ÜRO lapse õiguste konventsiooni⁶.

Antud teema puhul on tegemist õigusliku probleemiga, sest tööga uurib autor, millised on need õiguslikud põhjendused, mis on loonud olukorra, kus lapsega koos elav vanem ei anna lapsest lahus elavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta.

Uurimisprobleemina on autori seisukohalt lapsega koos elava vanema poolt PKS § 143 lg 2 rikkumine, sest kui lapsega koos elav vanem ei võimalda teisel vanemal saada teavet, kahjustab see paratamatult lapsest lahus elava vanema suhet lapsega. Mõistagi ei riku antud normi kõik vanemad ja mitmed annavad teavet teisele vanemale vabatahtlikult, kuid praktika põhjal võib järeldada, et palju on siiski juhtumeid, kus üks vanem vabatahtlikult teavet teisele vanemale ei anna. Autor eeldab käesoleva uurimuse puhul, et põhjus sellise olukorra tekkimiseks tuleneb õigusnormidest, nende ebapiisavast regulatiivsusest ning analüüsi tulemusena pakub autor välja lahendusi olukorra muutmiseks, et alaealiste laste huvid oleksid seadusega ettenähtud ulatuses kaitstud.

Eeltoodust tulenevalt on käesoleva magistritöö eesmärk suunatud nende õiguslike põhjenduste välja selgitamisele, mis on loonud olukorra, kus lapsega koos elav vanem ei anna lapsest lahus elavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Töö lõplik eesmärk on analüüsida hooldusõiguse ja suhtlemise õiguse regulatsioone, hinnata kehtivate normide regulatiivsust ja välja selgitada, kas neid on vaja teabe andmise kontekstis muuta ja täiendada. Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks uurib ja võrdleb autor Eestis kehtivat PKS regulatsiooni ja selle rakendamist teiste riikide perekonnaõiguse ja laste õiguste regulatsioonidega kuivõrd teistes riikides on uuritava küsimuse osas täpsemad meetmed.

Magistritöö uurimisküsimuseks on, et kas teabe andmise kohustuse mittetäitmise põhjuseks on kehtivate normide vähene regulatiivsus?

Käesolev magistritöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis analüüsib autor hooldusõiguse ja suhtlusõiguse olemust teabe andmise kontekstis, selgitades välja teabe andmise tähenduse vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse põhimõttena. Teises peatükis keskendub autor uurimisküsimusele vastuse leidmiseks kohtupraktika analüüsi kaudu teabe andmise õiguse teostamisele ja kohustuse täitmisele, et teha järeldus, kas ja kui palju on

⁵ RT II 2002, 20, 87

⁶ RT II 1996, 16, 56

vanemad teadlikud teabe andmise õigusest ning selle täitmise kohustusest, samuti millises ulatuses seda kasutatatakse ja täidetakse. Kolmandas peatükis analüüsib autor võrdlevalt teabe andmise ja lapse huvidest juhendumise seoseid lapse ja vanema suhte säilitamise kontekstis Eestis, Saksamaal, Taanis, USA-s ja Austraalias. Nimetatud riigid said valituks seetõttu, et nendes riikides on uuritavat küsimust palju käsitletud. Kuivõrd Eesti õiguse loomisel on võetud eeskujuna Saksamaa õigusest ning USA-s ja Austraalias on vastavalt pretsedendiõigus, siis läbi kahe erineva õigussüsteemi uurimise selgitab autor välja, kas teabe andmise nõude olemus ja selle täitmise erisused võivad tuleneda õigussüsteemide erisustest.

Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks kasutab autor õigusakte, teaduskirjandust ning kohtupraktikat. Magistritöö on kvalitatiivne uuring. Õigusnormide sisu kindlaksmääramiseks kasutab autor erinevaid õigusnormide tõlgendamise meetodeid, eelkõige grammatilist ja loogilist tõlgendamist. Teiste riikide õiguse analüüsimisel kasutab autor võrdlevat meetodit, tuvastades erisusi ja sarnasusi Austraalia, USA, Saksamaa ning Eesti regulatsioonide vahel selleks, et välja selgitada, millised meetmed on võimalik üle võtta teiste riikide praktikast, mis tagaksid teabe andmise nõude parema täitmise Eestis.

Käesolevas magistritöös on kasutatud teema uurimiseks Eesti õigussüsteemi kehtivaid normatiivmaterjale ja Euroopa Liidu õiguse allikaid. Praktikas esinevate probleemide kaardistamiseks ja analüüsimiseks analüüsis autor Riigikohtu ja alama astme kohtute praktikat. Töös käsitletud tekkinud olukorra põhjuste välja selgitamiseks kasutas ja uuris autor Eestis, USA-s, Austraalias, Taanis ja Saksamaal välja antud õiguslaseid artikleid ja raporteid.

1. Hooldusõiguse ja suhtlusõiguse olemus teabe andmise kontekstis

1.1. Hooldusõiguse ja suhtlusõiguse põhimõtted

Hooldusõiguse ja suhtlusõiguse põhimõtted hõlmavad laia teemade ringi, sealhulgas hooldusõiguse teostamine, lapse eest hoolitsemine, lapse toetamine, tema külastamine, lapsega suhtlemine, lapse asu- ja elukoha määramine ning vanema õiguste määramine lapse suhtes⁷. Selleks, et saaks määratleda, millist rolli mängib hooldusõiguse ja suhtlusõiguse olemuses teabe andmine, tuleb esmalt selgitada, mida tähendab vanema hooldusõigus ja lapsega suhtlemise õigus.

Eesti Vabariigi põhiseaduse⁸ (PS) § 27 järgi on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Tulenevalt PKS § 116 lg 2 hõlmab vanema hooldusõigus õigust hoolitseda lapse isiku eest ehk isikuhooldus ja õigust hoolitseda lapse vara eest ehk varahooldus ning otsustada lapsega seotud asju. PKS § 124 lg 1 kohaselt on isikuhooldus hooldaja kohustus ja õigus last kasvatada, tema järele valvata ja tema viibimiskohta määrata ning lapse igakülgse heaolu eest muul viisil hoolitseda⁹. PKS § 127 järgi hõlmab varahooldus õigust ja kohustust valitseda lapse vara, muu hulgas last esindada. Sama sätte teise lause kohaselt ei välista varahooldus lapse õigust seaduses sätestatud juhtudel vara iseseisvalt valitseda. Tulenevalt PKS § 133 peavad vanemad lapse varahooldusõigust teostades ilmutama samasugust hoolt nagu nad tavaliselt rakendavad oma asjades. See tähendab, et vanematel on lisaks varahooldusõigusele ka hoolsuskohustus.

PKS § 118 lg 1 järgi teostavad vanemad lapse suhtes ühist hooldusõigust ja täidavad hoolsuskohustust omal vastutusel ja üksmeelel, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Õiguse ja kohustusena hõlmab see vanemate kõiki tegevusi, mis on kehalises ja vaimses mõttes vajalikud ning olulised lapse kaitsmiseks ja arenguks¹⁰. Samuti tuleb hooldusõiguse teostamisel arvestada PKS § 116 lg-st 1 tuleneva põhimõttega, et vanematel on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused ning vanemaks saades lapse võime ja vajadus iseseisvalt ja vastutusvõimeliselt

⁷ American Psychological Association. Guidelines for Child Custody Evaluations in Family Law Proceedings. American Psychologist, 2010, 65 (9), lk 863.

⁸ PS RT I, 15.05.2015, 2

⁹ Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE. Vanema hooldusõiguse määramise uuring, 2013, lk 23.

¹⁰ Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Juura 2005, lk 300.

tegutseda suureneb, mistõttu tuleb vanematel PKS § 116 lg 3 kohaselt lapsega hooldus- ja kasvatusküsimusi arutada, kui lapse arengutase seda võimaldab.¹¹

Hooldusõiguse teostamisel on eesmärgiks, et lapsest kasvab täisealiseks saades tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹² (TsÜS) § 8 lg 2 mõttes täieliku teovõimega isik ehk isik, kes saab oma tegudest aru ning suudab neid juhtida.¹³ Samas sätestab TsÜS § 9 lg 1, et kohus võib vähemalt 15-aastase alaealise piiratud teovõimet laiendada, kui see on alaealise huvides ja alaealise arengutase seda võimaldab. Sama sätte teise lause kohaselt otsustab kohus, milliseid tehinguid võib alaealine teha iseseisvalt. Kui alaealisel tekib vajadus teha iseseisvalt tehinguid, peab alaealine kohtule näitama, et ta on võimeline ka alaealisena oma tegudest aru saama ning suutma neid juhtida. Seega peab lapsevanem hooldusõiguse teostamisel seadma sihiks lapse kasvatamise sellisel viisil, et laps oleks vajadusel võimeline ka alaealisena oma tegudest aru saama ning suutma neid juhtida.

Lapsel, kes on lahutatud ühest või mõlemast vanemast, on LaKS § 28 järgi õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanema ning lähedaste sugulastega, välja arvatud juhul, kui see kahjustab last. Vanematega suhtlemise õigust kinnitab ka PKS § 143 lg 1 esimene lause, mille järgi on lapsel õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga. Lapse õigusele vastab PKS § 143 lg 1 teise lause järgi vanemate kohustus ja ka õigus lapsega isiklikult suhelda. Nii lapsele kui ka vanemale kuulub nimetatud suhtlemisõigus sõltumata sellest, kas vanemale kuulub lapse suhtes hooldusõigus PKS § 116 lg 2 mõttes või mitte. Suhtlusõiguse esmaseks eesmärgiks on tagada vanema ja lapse isiklike suhete tekkimine ja jätkumine eelkõige siis, kui vanemal ei ole lapse suhtes hooldusõigust, aga ka siis, kui vanematel on küll ühine hooldusõigus, kuid üks vanem ei ela lapsega koos.¹⁴ Kohtupraktikas on leidnud käsitlust olukorrad, kus vanem, kellelt on hooldusõigus ära võetud, arvab, et tal ei ole sellest tulenevalt ka lapsega suhtlemise õigust. Siinkohal on oluline rõhutada, et vanemal on lapsega suhtlemise õigus ja kohustus sõltumata hooldusõiguse olemasolust.

Lapsega suhtlemise põhimõtete hulka kuulub ka suhet kahjustavatest tegevustest hoidumine. Tulenevalt PKS § 143 lg 2 peab vanem hoiduma tegevusest, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga või raskendab lapse kasvatamist. Lapse huvides on see, et ta teab, kes on tema vanemad, ja et ta saab lahus elava vanemaga suhelda. Sellest tulenevalt on ka lapsega koos elav vanem kohustatud üldjuhul lubama lapsel lahus elava vanemaga suhelda ning toetama igati lapse

¹¹ Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, *supra* note 9, lk 23.

¹² TsÜS RT I, 12.03.2015, 106

¹³ Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, *supra* note 9, lk 24.

¹⁴ RKTkm 3-2-1-83-11, p 21

ja teise vanema kontakti, sealhulgas julgustama last teise vanemaga suhtlema ja olema lapsele teise vanemaga suhtlemisel emotsionaalselt toeks. Vanem ei tohi kahjustada lapse loomupärasest suhet teise vanemaga.¹⁵ PKS § 143 lg 2¹ järgi lepivad vanemad vanemate lahuselu korral kokku lahuselava vanema ja lapse suhtlemises. Vanemate vaidluse puhul määrab vanema ja lapse suhtlemise korra vanema nõudel kohus.

Suhtlusõiguse põhimõtete hulka kuulub ka PKS § 144 teabe andmise nõue, mis sätestab, et vanemal on õigus nõuda teiselt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud tähtsate asjaolude kohta, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega.

Hooldusõiguse põhimõtetenähtena saab käesoleva magistratöö autori seisukohalt käsitleda õigust ja kohustust kasvatada oma last ja hoolitseda tema eest, õigust hoolitseda lapse isiku eest, õigust hoolitseda lapse vara eest, lapse järele valvamist, lapse viibimiskoha määramist, lapse igakülgse heaolu eest hoolitsemist, vanema hoolsuskohustust, lapse kaitsmist, lapse kehalise ja vaimse arengu tagamist, lapsega temaga seotud küsimuste arutamist, kui lapse arengutase seda võimaldab ja lapsest teovõimelise isiku ehk isiku, kes saab aru oma tegudest ja suudab neid juhtida, kasvatamist.

Suhtlusõiguse põhimõtted hõlmavad autori seisukohast lapse isikliku suhte säilitamist mõlema vanemaga, mõlema vanema õigust ja kohustust lapsega isiklikult suhelda, lapse ja vanema suhte tekkimist ja jätkumist, lapse suhet teise vanemaga kahjustavatest tegevustest hoidumist, lapse kasvatamist raskendavatest tegevustest hoidumist, lapse ja teise vanema kontakti toetamist, lapsele emotsionaalseks toeks olemist ja teabe andmise nõuet.

Hooldusõiguse ja suhtlusõiguse puhul on selge, et mida kindlamalt tunnetab hooldusõigust omav vanem talle kuuluva õiguse ohustamatust, seda paremini on kindlustatud ka teise vanema õigus lapsega suhelda ja teda külastada ning vastupidi.¹⁶ Seda tagab kindlasti vanemate omavaheline järjepidev suhtlemine lapsega seotud küsimustes ja vanemate juhendumine lapse, mitte enda isiklikest huvidest.

¹⁵ RKTkm 3-2-1-6-12, p 18

¹⁶ Valgma, A. Laste hooldusõiguse kaitse Haagi lapseröövivi konventsiooni järgi. *Juridica*, 2004, 1, lk 44.

1.1.1. Ühine hooldusõigus

Muutuvad majanduslikud ja sotsiaalsed olukorrad on suunanud naised tööjõuks¹⁷. See on ühtlasi viinud laste isade suurema rollini laste kasvatamisel. Naiste liberaalne liikumine 1960-ndate lõpust ja 1970-ndate kestel on seega tekitanud olukorra, kus vanemate lahku minemisel ei ole naistel enam vanade tavade järgi laste ainuhooldusõigus. Kui vanemad lähevad lahku, jätkab üks vanem või jätkavad mõlemad vanemad koos otsustamist lapse tervise, hariduse ja heaoluga seotud küsimuste üle.¹⁸ Kusjuures see üks vanem, kes jätkab otsustamist lapsega seotud küsimuste üle, võib tänapäeva maailmas olla ka meessoost isik ehk lapse isa. Järelikult on sotsiaalsed, kultuurilised, õiguslikud ja poliitilised muutused avaldanud mõju ajaloolisele perekonna kontseptsioonile ja lapse isa rollile lapse elus¹⁹. Sellest tulenevalt on suurenenud nende perekondade arv, kus vanemad teostavad ka pärast lahkuminekut endiselt ühist hooldusõigust oma lapse suhtes.

Browni jt. analüüs²⁰ hooldusõigusega seotud faktoritest näitas USA-s mõningaid muutusi ja mõningate vanade tavade jätkumist. Ühine hooldusõigus on endiselt rohkem levinud nende perekondade seas, kellel on suurem sissetulek. Kui varasematel perioodidel mängisid olulist rolli ka näitajad nagu laste arv peres, laste vanus ja sugu, siis hilisemal perioodil on need näitajad olnud vähem tähtsad. Üldiselt nii nagu ühise hooldusõiguse juhtumid on muutunud tavalisemaks, on nad muutumas ka vähem eristusvõimeliseks ehk et ühist hooldusõigust teostatakse aina rohkem ja ühise hooldusõiguse juhtumid ei ole seega enam midagi erilist. Ajaga on suurenenud sõltumata laste arvust peres, laste vanusest ja soost, õiguslikes ja sotsiaalsetes eelistustes, ühise hooldusõiguse tähtsus. See omakorda näitab, et muutused sotsiaalsetes normides on tähtsad ning et need muutused on tinginud ühise hooldusõiguse teostamise hüppelise kasvu. Käesoleva magistritöö autori arvates on võimalik seda põhimõtet kohaldada ka Euroopas, kuivõrd perekonnaõiguslike suhete areng on selles osas olnud Euroopas suhteliselt sarnane.

Õiguslikult tähendab ühine hooldusõigus, et otsustamine last puudutavates küsimustes, mis mõjutavad last, on jagatud vanemate vahel. Nendeks küsimusteks on näiteks tervis, haridus ja lapse elukoha määramine. Kohtupraktikast tulenevalt tähendab füüsiliselt ühine hooldusõigus, et

¹⁷ Twiford, J. R. Joint Custody: A Blind Leap of Faith. *Behavioural Sciences & the Law*, 1986, 4 (2), lk 158.

¹⁸ Gould-Saltman, D., Ver Steegh, N. Joint Legal Custody Presumptions: A Troubling Legal Shortcut. *Family Court Review*, 2014, 52 (2), lk 263.

¹⁹ Siebel, C. C. Fathers and Their Children: Legal and Psychological Issues of Joint Custody. *Family Law Quarterly*, 2006, 40 (2).

²⁰ Brown, P. *et al.* Who Gets Custody Now? Dramatic Changes in Children's Living Arrangements After Divorce. *Demography*, 2014, 51 (4), lk 1393.

laps veedab ühe viiendiku kuni poole ajast aastas mõlema vanemaga. Vanemad soovivad enamasti teostada ühist hooldusõigust nii õiguslikult kui ka füüsiliselt, kuid kui vanemad peaksid kahe hooldusõiguse vahel valima, valiksid enamik vanemaid füüsilise ühise hooldusõiguse, sest see tähendab, et nad saavad veeta rohkem aega oma lastega²¹. Järelikult on vanematele oluline eelkõige suhte säilitamine oma lapsega, mitte niivõrd otsustamine lapse hariduse, tervise ja elukoha üle.

Lähtudes ülaltoodust sisaldab hooldusõigus endas nende otsuste tegemist, mis puudutavad lapsega seotud tähtsaid küsimusi nagu tervis, haridus, elukoht ja mõndadel juhtudel ka religioon. Ühine hooldusõigus tähendab, et vanemad peavad nõu ja teevad neid otsuseid koos, kusjuures eesmärgiks ei ole ühe vanema arvamuse peale jäämine, vaid mõlemaid vanemaid rahuldav lahendus, milleni on jõutud läbirääkimiste ja kokkulepete tegemise kaudu.

Üldiselt ollakse arvamusel, et lapse parimates huvides on harilikult see, kui tal on vanemate lahuselu korral kaks hooldusõiguslikku vanemat ka pärast vanemate abieluliste suhete lõppemist või kooselu purunemist.²² Kuigi selline lahendus on küll lapse parimates huvides, tuleb siiski arvestada, et kui vanemate vahel on selged erimeelsused last puudutavates küsimustes, ei ole kindlasti lapse parimates huvides vanematevahelise konflikti jätkumine. Seda eriti juhul, kui laps elab seejuures veel kahes kodus ja peab valima vanemate vahel ning vanemad manipuleerivad lapsega enda konfliktide tõttu. Seega võivad vanemate tõsised ja korduvad erimeelsused lapse kasvatamise küsimustes viidata siiski sellele, et vanemate ühise hooldusõiguse säilitamine ei pruugi olla lapse huvides²³.

Ühine hooldusõigus sisaldab endas ka ühist esindusõigust. PKS § 120 lg 1 esimese lause kohaselt on hooldusõiguslik vanem lapse seaduslik esindaja. Sama sätte teine lause täpsustab seda määratlust, et ühist hooldusõigust omavatel vanematel on ühine esindusõigus. Ühine esindusõigus lapse esindamisel tagab kindlasti paremini lapse huve, sest säästab last kahjude eest, mis tekiksid vanemate vastuolulise käitumise tagajärjel, ning seob vanemate omavahelise vastutuse selliselt, et vanema tegutsemisel üksinda ei ole väljapoole mingit mõju, kui teine vanem sellist tegevust heaks ei kiida.²⁴ Järelikult peavad vanemad olema võimelised lisaks ühiste otsuste tegemisele ka ühiselt last esindama.

²¹ Levy, D. L. Some Critical Issues in Custody. *American Journal of Family Law*, 2007, 21 (3), lk 57.

²² Simula-Saar, K., Lillsaar, M. Vanematevahelised vaidlused hooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramisel – kes on võitja, kes kaotaja? *RiTo*, 2013, 28.

²³ RKTko 3-2-1-45-11, p 20

²⁴ Göttig, T., Uusen-Nacke, T. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. *Juridica*, 2010, 2, lk 92.

On ilmselge, et lapse huvides on tema mõlema vanema osalemine tema elus. Lapse arengule ja kasvamisele on samas ka ülimalt oluline, et vanematevahelised suhted oleksid head ja ning lapsele oleks tagatud heaolu. Kui vanemate erimeelsuste tõttu ei ole abieluliste suhete lõppemise või kooselu purunemise tagajärjel võimalik jätkata ühist hooldusõigust, tuleb lapse paremate huvide ja heaolu tagamise kaitseks lõpetada ühine hooldusõigus ning seda kas kõikides või osades küsimustes. Seda eelkõige põhjusel, et laps peab elama ja kasvama stabiilses keskkonnas. Kui vanematevahelised suhted on konfliktsed ja läbirääkimised lapsega seotud küsimuste üle mööduvad pigem tülitsedes, ei ole selliste olukordade nägemine mitte kuidagi lapse huvides ega taga lapsele stabiilset ja rahulikku kasvukeskkonda.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et tänapäeva maailmas on võrreldes varasemaga ühise hooldusõiguse teostamine niivõrd tavaline, et see ei ole enam otseselt eristatav. Samas, nagu eespool märgitud, esineb ühise hooldusõiguse lõpetamist rohkem nende perede seas, kes on materiaalselt vähem kindlustatud. Vanemad eelistavad ühist hooldusõigust eelkõige sel põhjusel, et nii näevad nad oma last tihemini.

Kuivõrd toetudes ülaltoodule sisaldab ühine hooldusõigus endas ka ühist esindusõigust on seega oluline, et vanemate suhted oleksid ka pärast abieluliste suhete lõppemist või kooselu purunemist head, et vanemad saaksid last ühiselt esindada. Ehkki üldiselt ollakse arvamusel, et lapse huvides on see, kui tema üle teostavad hooldusõigust mõlemad vanemad ühiselt, tuleks siiski olukorras, kus vanematevahelised suhted on konfliktsed ja lapsega seotud küsimuste arutamine põhjustab lapsele pigem kannatusi, lõpetada ühine hooldusõigus, sest sel juhul ei ole ühise hooldusõiguse säilitamine lapse huvides.

1.1.2. Otsustusõiguse üleandmine

Ehkki kehtib eelmises alapeatükis mainitud arusaam, et lapsel võiks jääda ka pärast vanemate abieluliste suhete lõppemist või kooselu purunemist kaks hooldusõiguslikku vanemat, võib osutada möödapääsmatuks, juhul kui vanemad enam koos ela ela, vajadus väljaselgitada, mil määral ja mil viisil kumbki vanem edaspidi lapse kasvatamises osaleb²⁵. PKS regulatsioonis on otsustusõigust defineeritud kui õigus otsustada lapsega seotud olulisi küsimusi, mis võivad olla

²⁵ Lillsaar, M. Ühise hooldusõiguse lõpetamine ja hooldusõiguse üleandmine. Kohtupraktika analüüs. Õigusteabe osakond, Riigikohus, 2013, lk 5.

seotud lapse elukoha või tervise, hariduse ja hobidega. Nagu ka hooldusõiguse puhul üldse, kuulub ka otsustusõigus nende oluliste küsimuste osas ühiselt mõlemale vanemale.²⁶

Kõige sagedamini tekib vanema hooldusõiguse kuuluvuse ülevaatamise vajadus siis, kui vanemad on otsustanud lahku minna või juba elavad alaliselt lahus²⁷. Riigikohus on viidanud, et PKS § 118 lg-st 1 ja PKS § 143 lg-st 2 tuleneb, et ühist hooldusõigust omavad vanemad peavad ühe vanema lahuselu korral lapse heaolu silmas pidades leppima kokku, kuidas korraldada lapse elu pärast vanemate lahkuminekut parimal viisil, sealhulgas kuidas toimub hooldusõiguse teostamine lahuselu korral ning mil määral ja viisil osaleb lapse kasvatamises lapsest lahus elav vanem. PKS § 137 lg 1 kohaselt, kui ühist hooldusõigust omavad vanemad elavad alaliselt lahus või ei soovi muul põhjusel hooldusõigust edaspidi ühiselt teostada, on kummalgi vanemal õigus kohtult hagita menetluses taotleda, et lapse hooldusõigus antaks talle osaliselt või täielikult üle²⁸. Kõige sagedamini esitatakse kohtusse otsustusõiguse üleandmise avaldusi siis, kui laps on vaja panna lasteaeda või kooli ning vanemad on lasteaia või kooli valiku suhtes selgetel erimeelsustel ning seetõttu ei ole ühel vanemal võimalik saada teiselt vanemalt nõusolekut.

PKS näeb ette, et juhuks, kui vanemad ei jõua ühist hooldusõigust teostades lapsele olulises asjas kokkuleppele, võib kohus vanema taotlusel anda selles asjas otsustusõiguse ühele vanemale.²⁹ Hooldusõiguse kuuluvust saab muuta üksnes kohtu kaudu³⁰. Kui kohtule ei ole asjakohast nõuet esitatud, ei saa kohus ka omaalgatuslikult otsustusõigust ühele vanemale üle anda.

Ühe võimalusena saab vanem kohtult nõuda ühise hooldusõiguse täielikku lõpetamist ja talle ainuhooldusõiguse andmist. Kui kohus annab ainuhooldusõiguse täielikult ühele vanemale, ei ole teisel vanemal lapse suhtes enam hooldusõigust, sealhulgas lapse viibimiskoha määramise ega lapse elu puudutavate oluliste küsimuste otsustamise ega neis küsimustes lapse esindamise õigust.³¹ Olulised küsimused on lasteaia, kooli ja huviringide valik ning paljud teised, mis kõik mõjutavad lapse kujunemist ning on seotud tema kasvatamisega³². Teise võimalusena saab vanem taotleda kohtult, et kohus annaks otsustusõiguse üle vaid teatud küsimustes, näiteks lapse viibimiskoha suhtes. Viimane on vajalik näiteks siis, kui vanemad on küll lapse hariduse ja

²⁶ Aunpu, V. Lapsega suhtlemiskorra määramisest, ainuhooldusõigusest ja otsustusõigusest lapse elukoha määramisel, 2011. www.apilv.ee/2011/12/lapsega-suhtlemiskorra-maaramisest-ainuhooldusõigusest-ja-otsustusõigusest-lapse-elukoha-maaramisel/ (21.01.2016)

²⁷ Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, *supra* note 9, lk 41.

²⁸ RKTkm 3-2-1- 83-11

²⁹ Göttig, Uusen-Nacke, *supra* note 24, lk 92.

³⁰ Lillsaar, *supra* note 25, lk 5.

³¹ *Ibid.*

³² Lasteombudsman. Lapsevanema õigused ja kohustused, 2014. www.lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapsevanema-õigused-ja-kohustused (6.01.2016)

huviringide osas ühel meelel või on suutelised selliseid küsimusi rahumeelselt arutama, aga ühel vanemal on parem majanduslik olukord, kui teisel ja ta soovib lapsega tihti välisriikidesse reisida ning teine vanem ei anna selleks nõusolekut. Sellisel juhul saab vanem esitada kohtule avalduse, et kohus annaks otsustusõiguse lapse viibimiskoha suhtes üle temale. Üldiselt on lapsega reisimine lapse huvides, sest see avardab lapse silmaringi ning seega kohus üldiselt rahuldab sellised avaldused, kui need on põhjendanud ning teiselt vanemalt on raskendatud lapsega reisimiseks nõusoleku saamine.

Eelkõige on vajalik otsustusõiguse üleandmine ühele vanemale siis, kui teine vanem ei ole osalenud lapse kasvatamises ega ülalpidamises pikka aega ning kui last kasvataval vanemal ei ole seetõttu võimalik saada lapsest lahus elavalt vanemalt nõusolekut lapsega välisriiki reisimiseks ning lapse lasteaeda või kooli panemiseks. Kui üks vanem ei ole pikka aega osalenud lapse kasvatamises, on otsustusõiguse üleandmine last kasvatavale vanemale igal juhul põhjendatud. Otsustusõiguse üleandmise vaidlustes hindabki kohus kõige enam mõlema vanema panust lapse kasvatamisse ja lapse elus osalemist. Juhul, kui üks vanem esitab kohtule avalduse otsustusõiguse üleandmiseks ja teine vanem esitab vastuavalduse, hindab kohus mõlema vanema seotust lapsega ning ka seda, kelle juures on lapse elukoht pikemat aega.

Siinkohal tuleb märkida, et kui kohus annab otsustusõiguse teatud küsimustes üle ühele vanemale, ei ole tegemist ühise hooldusõiguse lõpetamisega. Viimasega on tegemist juhul, kui vanem taotleb otsustusõiguse täielikku üleandmist. Seejuures säilib teisel vanemal nii lapsega suhtlemise õigus kui ka lapse ülalpidamiskohustus.

Käesoleva magistritöö autori seisukohalt kuulub küll otsustusõigus nagu ka hooldusõigus ühiselt mõlemale vanemale, kuid otsustusõiguse üleandmine, kas kõikides või osades küsimustes ühele vanemale võib osutada mõõdapääsmatuks teatud olukordades. Peamisteks lapsega seotud küsimusteks, mille üle on vaja otsustada, on lapse elukoht, tervis, haridus, hobid ja mõnedel juhtudel ka religioon. Autor leiab, et vanemad võiksid ja peaksid tegelikult olema võimelised ühise lapse huvides nendes küsimustes kokkuleppele jõudma, kuid paraku on vanemad mõnedes lapsega seotud küsimustes selgetel erimeelsustel. Sellisel juhul võib kohus vanema taotlusel anda otsustusõiguse ühele vanemale üle, kas kõikides või osades lapsega seotud küsimustes. Oluline on otsustusõiguse üleandmine nendel juhtudel, kus üks vanem ei ole osalenud lapse kasvatamises ega ülalpidamises pikka aega. Lisaks on oluline asjaolu, et kui otsustusõigus on teatud küsimustes üle antud ühele vanemale, ei ole tegemist ühise hooldusõiguse lõpetamisega.

1.1.3. Hooldusõiguse äravõtmine

Ühiskonna kohustuseks on lapsevanemate ebaõnnestumisel nii-öelda aktiveerida lapse kaitsmine.³³ See tähendab, et kui vanem ebaõnnestub lapse hooldusõiguse teostamisel, peab ühiskond tagama lapsele hoolduse ja kaitse, mille oleks temale pidanud tagama tema vanem.

Vanema õiguste äravõtmist loetakse äärmuslikuks abinõuks. Tegemist on erakorralise vahendiga, mis peaks kuuluma kohaldamisele üksnes siis, kui muud mõjutusvahendid pole olukorda parandanud ega soovitud tulemusi andnud. Vanema õigused võetakse ära selleks, et ühelt poolt kaitsta last nende kuritarvitamise eest ning teiselt poolt üritada muuta vanema käitumist. Vanema õiguste äravõtmise tagajärjel kaotab vanem kõik õigused lapse suhtes, kuid ei vabane lapse ülalpidamiskohustuste täitmisest.³⁴

ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikkel 19 näeb ette lapse kaitse igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise eest. Samuti keelab LaKS § 31 lg 1 lapse alavääristamise, hirmutamise või karistamise viisil, mis valmistab talle piina, tekitab talle kehalisi kahjustusi või ohustab kuidagi teisiti tema vaimset või kehalist tervist. Eesti uus PKS keelab § 124 lg-s 2 lapse kehalise, vaimse ja hingelise väärkohtlemise ning muude lapse suhtes alandavate kasvatusabinõude rakendamise.

ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 9 kohaselt on pädevatel ametivõimudel juhul, kui lapse heaolu ohustab või ohustavad tema vanem või vanemad, õigus erijuhtudel laps vanematest vastu nende tahtmist eraldada, kui kooskõlas kehtivate seaduste ja menetlusega otsustatakse, et niisugune eraldamine toimub lapse huvides. Niisugune otsus on vajalik näiteks siis, kui vanem väärkohtleb last või jätab ta hooletusse.

LaKS § 27 lg 1 kordab samuti seda põhimõtet, et last ja vanemaid tohib üksteisest eraldada vastu nende tahtmist juhul, kui lahutamine on lapse huvides või kui laps on hädaohus ja lahutamine on vältimatu või kui seda nõuab seadus või jõustunud või viivitamatult täitmisele kuuluv kohtulahend. Samuti sätestab LaKS § 32, et hädaohus olev laps, kes on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist või kui laps ise oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut, tuleb paigutada sotsiaaltalituse vastava töötaja otsuse alusel viivitamatult ohutusse tingimustesse ohu möödumiseni või hooldusküsimuste otsustamiseni, selleks tema vanemate või

³³ Westman, J. C. Children's Rights, Parents' Prerogatives, and Society's Obligations. *Child Psychiatry & Human Development*, 1999, 29 (4), lk 315.

³⁴ Turkin, V. Perekonnaõiguslikud kohtuvaidlused. *Agitaator* 2007, lk 84.

hooldajate nõusolekut küsimata. Samuti on määratud sotsiaalhoolekande seaduse³⁵ (SHS) §-s 25 lastekaitsepetsialisti jaoks lapse perekonnast ja kodust eraldamise tingimused ja kord.³⁶ Olukorras, kus vanem soovib ise last kasvatada ja osaleb lapse elus ka pärast lapse perekonnast eraldamist ning on nõus oma elukombeid ja senist elukorraldust muutma ja tegema selleks linnavalitsusega koostööd, tuleb vanemale enne hooldusõiguse äravõtmist kohaldada muid abinõusid ja anda võimalus näidata, kas ta suudab olukorda muuta ja last ähvardanud ohu kõrvaldada³⁷.

Tavapärase praktika on, et lapse kaitsmiseks esitab valla- või linnavalitsus kohtule avalduse lapse vanemalt või vanematelt hooldusõiguse äravõtmiseks ja alaealisele lapsele eestkostja määramiseks. PKS § 134 lg 1 järgi rakendab kohus ohu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid, kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatust täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma.

Tähtis on ka asjaolu, et kui hooldusõigus on piiratud, on sama palju piiratud ka esindusõigus. Seda eelkõige põhjusel, et esindusõigus on vanema õigus lapse nimel tegutseda, mitte vanema kohustus. Vanem esindab last viimase isikut ja vara puudutavates küsimustes. Tehingutest, mida vanemad lapse nimel sõlmivad, tekivad õigused ja kohustused vaid lapsele. Seetõttu ulatub ulatuselt esindusõigus sama kaugemale kui hooldusõigus.³⁸ Järelikult on põhjendatud hooldusõiguse piiramise puhul esindusõiguse piiramine, sest vanem, kes ei suuda teostada lapse üle hooldusõigust, ei ole võimeline last ka adekvaatselt esindama. Seaduse mõte ei ole vanema õiguste äravõtmisega karistada vanemat, vaid kaitsta last vanema eest, kes ei täida vanema kohustusi nõuetekohaselt ilma mõjuvate põhjusteta või kahjustab oma tegevusega lapse huve³⁹.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et kui lapsevanem ebaõnnestub lapse hooldusõiguse teostamisel, kui laps on jäetud hooletusse ja kaitseta, tuleb vanemalt vanema õigused lapse suhtes kas ära võtta, peatada või teha vanemale ettekirjutus, mida ta peab järgima ja mille mittetäitmise tagajärjel võidakse vanema hooldusõigus lapse suhtes peatada või täielikult ära võtta. Kuivõrd vanemalt hooldusõiguse äravõtmist peetakse pigem ekstreemseks, tuleks võimalusel enne hooldusõiguse täielikku äravõtmist teha vanemale ettekirjutis või hooldusõigus

³⁵ SHS RT I, 30.12.2015, 5

³⁶ Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, *supra* note 9, lk 54.

³⁷ RKTkm 3-2-1-78-15, p 18

³⁸ Göttig, Uusen-Nacke, *supra* note 24, lk 91-92.

³⁹ RKTkm 3-2-1-4-07, p 23

peatada ja anda vanemale võimalus olukorra parandamiseks. Autori arvates on oluline märkida, et ajaks, mil hooldusõigus on peatatud, võib laps olla perest eemaldatud, sest esiteks on vaja last kaitsta ning teiseks on oluline, et vanem saaks aru, et tal on vaja oma käitumist muuta. Ajaks, mil vanema hooldusõigus on peatatud, määratakse lapsele ajutine eestkostja.

1.1.4. Hooldusõiguse taastamine

Vanema õiguste äravõtmine ei ole piiratud kindla tähtajaga⁴⁰. Vanema õigusi saab taastada selle isiku nõudel, kellelt vanema õigused on ära võetud. Kohus võib vanema õigused lapse suhtes taastada, kui isik, kellelt on vanema õigused ära võetud, on oma eluviisi parandanud ning soovib ja suudab vanema õigusi täita nõuetekohaselt.⁴¹

PKS § 123¹ järgi taastatakse vanema hooldusõigus vaneam avalduse alusel, kui hooldusõiguse taastamine vastab lapse huvidele. Sama sätte teise lõike kohaselt lõpetatakse hooldusõigust piiravate abinõude rakendamine ja vanema hooldusõigus taastatakse vanema avalduse alusel, kui lapse huvid ei ole enam ohus. See tähendab, et kui asjaolud, mille tõttu on ühelt või mõlemalt vanemalt lapse suhtes hooldusõigus peatatud või ära võetud, on ära langenud, võib vanem, kellelt on hooldusõigus ära võetud, esitada kohtule avalduse hooldusõiguse taastamiseks.

Hooldusõiguse taastamise välistavaks asjaoluks on olukord, kui laps, kelle suhtes vanema hooldusõiguse taastamist taotletakse, on juba lapsendatud. See tähendab, et vanema õigusi ei ole võimalik taastada, kui laps on juba teise perre lapsendatud. Kusjuures, kui vanema õigused on ära võetud lapsendajalt, ei võimalda seadus vanema õiguste taastamist ehkki lapsendajalt vanema õiguste äravõtmisega kaasnevad samad tagajärjed nagu ka vanema õiguste äravõtmisel lapse vanemalt⁴².

Käesoleva magistritöö autori seisukohalt on oluline märkida, et tihti arvavad vanemad, kellelt on hooldusõigus ära võetud, et neil ei ole ka õigust lapsega suhelda ja last külastada. Kui asjaolud, mille tõttu hooldusõigus ära võeti, langevad ära, esitab vanem kohtule hooldusõiguse taastamise avalduse. Kohus aga tuvastab tõendite uurimisel, et vanem ei ole selle perioodi jooksul, mil ta üritas oma elu korda seda, last kordagi külastanud, lapsele helistanud ega üritanud muul viisil lapsega ühenduses olla. Sellisel juhul ei ole hooldusõiguse taastamine esiti kuidagi võimalik ja

⁴⁰ Turkin, V. Perekonaseadus. Kommentaarid ja selgitused. Agitaator 2007, lk 72.

⁴¹ Hiedel, K. *et al.* Pereadvokaat. Tallinn, Ilo 2000, lk 37.

⁴² Turkin, V. Perekonaseadus. Kommentaarid ja selgitused. Agitaator 2007, lk 105.

kohus selgitab vanemale, et vanem peab hakkama lapsega kõigepealt suhtlema. Kuivõrd periood, mil vanem lapsega ei suhelnud, võis olla mitu aastat pikk, on vanem jäänud lapsele võõraks. Sellisel juhul tuleb esmalt alustada suhte taastamisest ja alles siis saab kohus rahuldada vanema hooldusõiguse taastamise avalduse. Erandlikud on olukorrad, kus laps, kelle suhtes on vanemalt hooldusõigus ära võetud, on juba teisse perre lapsendatud. Sellisel juhul ei ole hooldusõiguse taastamine enam võimalik ning PKS § 156 lg 1 järgi ei tohi vanem lapsendamise hetkest lapsega enam isiklikult suhelda. Autori arvates vajab märkimist ka asjaolu, et kui vanema hooldusõigus on ära võetud lapsendajalt, ei ole vanema hooldusõiguse taastamine seadusega võimaldatud.

1.2. Õigustatud isikute ring

Perekonnaõiguslikud õigussuhted on erilised õiguslikud suhted, mis on määratud kindlale isikute ringile.⁴³ Käesolevas magistritöös käsitleb autor teabe andmise nõude täitmist vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse kontekstis. Vanema hooldusõigus tähendab PKS § 116 mõttes vanema õigusi ja kohustusi tema lapse suhtes. Lapsega suhtlemise õigus on defineeritud PKS § 143 järgi kui lapse õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga ning mõlema vanema kohustus ja õigus suhelda lapsega isiklikult. Seega kuuluvad käesoleva magistritöö kontekstis õigustatud isikute ringi laps ja tema mõlemad vanemad.

PKS § 82 järgi tulenevad vanemate ja laste vastastikud õigused ja kohustused laste põlvnemisest, mis on kindlaks tehtud seaduses sätestatud korras. Tulenevalt PKS § 80 lg 1 on isikud otsejoones sugulased, kui üks isik põlvneb teisest. Lapseks loetakse alaealist isikut. PKS § 83 alusel on lapse ema naine, kes on lapse sünnitanud. Emadusega võrreldavat ilmsetel asjaoludel põhinevat lapse loomulikku isale omistamist ei ole olemas⁴⁴. Seepärast aitab õigus lapsel oma isa leida, kusjuures ta seob õigusliku omistamise, vähemalt esialgu faktiliste asjaoludega, mis on ühetähenduslikult äratuntavad ja teevad põlvnemise tõenäoliseks⁴⁵. PKS § 84 tähenduses on lapse isaks mees, kes on lapse eostanud. Sama sätte lõike 1 punktide 1-3 järgi loetakse lapse eostanud meheks meest, kes on lapse sünni ajal lapse emaga abielus, kes on isaduse omaks võtnud või kelle isaduse on tuvastanud kohus.

⁴³ Göttig, Uusen-Nacke, *supra* note 24, lk 87.

⁴⁴ Lüderitz, *supra* note 10, lk 213.

⁴⁵ Ibid.

Tulenevalt eeltoodust kuuluvad käesoleva magistritöö mõttes õigustatud isikute ringi alaealise isikuna laps, lapse ema ehk lapse sünnitanud naine ja lapse isa ehk mees, kes on lapse eostanud PKS § 84 lg 1 p 1-3 tähenduses.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et õigustatud isikute ringi kuuluvad lisaks lapsele, lapse bioloogilisele emale ja isale ka lapsendaja ja lapsendatu, kuivõrd lapsendamine on juriidiline toiming, mille tagajärjel tekivad lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused⁴⁶. PKS § 147 lg 1 järgi on lapsendamine lubatud, kui on alust arvata, et lapsendaja ja lapse vahel tekib vanema ja lapse suhe. Lapsendajat valides arvestatakse tema suhteid lapsendatavaga, varalist seisundit ja võimet täita lapsendamissuhtest tulenevaid kohustusi. Järelikult omandab lapsendatu pärast lapsendamise jõustumist lapsendaja suhtes lapse õigusliku staatuse ja lapsendaja lapsendatu suhtes vanema õigusliku staatuse.

PKS § 164 lg 4 järgi ei tohi lapse sünnitõendist nähtuda, et laps on lapsendatud ja seega jäävad lapsendatuga seotud õigustatud isikute ringi käesoleva magistritöö mõttes ainult lapsendaja ja lapsendatav. Sellest tulenevalt jäävad lapsendamise puhul õigustatud isikute ringist välja lapsendatud lapse bioloogilised vanemad, kuivõrd lapsendamise hetkest ei ole lapse bioloogilistel vanematel õigust lapsega isiklikult suhelda. Sellest omakorda järeldub ka lapse bioloogiliste vanemate lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta teabe nõudmise õiguse lõppemine, kuivõrd lapsendamise järel ei kuulu lapse bioloogilised vanemad enam nende isikute ringi, kes on õigustatud teavet nõudma ja saama.

1.3. Teabe andmise tähendus

Õiguses omandavad sõnade tähendused erilise koha. Kui õiguse subjekt ei taba ära mõne normis esineva sõna tähendust, siis tekivad normist tulenevate õiguslike tagajärgede elluviimisel tõsised raskused. Taolised raskused võivad tekkida siis, kui õiguslikus elus osaleja ei tea mõnda normi tekstis sisalduva sõna tähendust, aga ka siis, kui kasutatud terminid on mitmetähenduslikud.⁴⁷ Seetõttu tuleb käesolevas alapeatükis käsitleda kehtiva PKS redaktsiooni § 144 nii nagu seadusandja on seda mõelnud ning lisaks, kuidas õiguse subjekt sellest aru saab.

⁴⁶ Harju Maavalitsus. Lapsendamine. Teenuse üldandmed, 2015. www.harju.maavalitsus.ee/lapsendamine (22.01.2016)

⁴⁷ Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn, Juura 2007, lk 133.

Tulenevalt PKS § 144 on vanemal õigus nõuda teavet lapse isikuga ja varaga seotud tähtsate asjaolude kohta, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega. Kuna vanemal on õigus nõuda teavet, siis on teisel vanemal ka kohustus anda õigustatud teavet.

Praktikas on leidnud aset olukorrad, kus üks vanem pöördub korduvalt teise vanema poole sooviga saada teavet, kuid teine vanem küsitud teavet ei väljasta. Sellise olukorra puhul näib, et teine vanem, kas ei ole teadlik sellest, et temal on kohustus anda teavet või ta ei soovi täita teabe andmise kohustust. Käesolevas alapeatükis keskendub autor esimese väite uurimisele.

Uuritavas PKS § 144 normis endas ei ole otseselt sõnastatud teise vanema kohustust, kuid õigusest peab tulenema selge ja arusaadav õiguslik tagajärg, mida õigusnormi abstraktne faktiline koosseis enesega seob⁴⁸. Samas tuleb seadusandja poolt formuleeritud kirjalik õigus esitada lihtsalt ja arusaadavalt⁴⁹. Riigikohtu halduskolleegiumi praktikast tuleneb, et enne kui normi saab pidada õigusselgusetuks, tuleb püüda seda tõlgendada kooskõlas Euroopa Liidu õigusega⁵⁰. Samas perekonnaõiguse asjad ei kuulu Euroopa Liidu seadusandlike organite kompetentsi, seega puuduvad kõnealuses valdkonnas Euroopa Liidu õigusaktid⁵¹. Järelikult tuleb normi õigusselguse hindamisel lähtuda õiguse tõlgendamise klassikalistest viisidest.

Tõlgendamise abil väljendatakse õiguse mõtet täpsemalt ja selgemalt, kui seda on tehtud normis eneses. Selleks kasutatakse teisi sõnu ja lausekonstruktsioone.⁵² See tähendab, et norm ei peagi sisaldama endas kõiki normiga kaasnevaid õigusi, kohustusi ja tagajärgi, vaid seadusandja sõnastab normi võimalikult lihtsalt ja selle tõlgendamisel saab selgeks normi tegelik eesmärk. Eeltoodu kinnitab PKS § 144 õiget ülesehitust ja asjaolu, et ühe vanema õigus nõuda teavet tähendab ka teise vanema kohustust anda õigustatud teavet.

Teatud juhtudel võib normitehniline viga oluliselt moonutada õigusakti sisu ning selle mõtestatud tõlgendamine ei pruugi traditsiooniliste tõlgendusviiside abil võimalikuks osutada⁵³. Kuid PKS § 144 puhul on traditsiooniliste tõlgendusviiside kasutamine normi tõlgendamiseks võimalik ja seega ei sisaldu antud normis normitehnilist viga. Järelikult on seadusandja sõnastanud normi õigesti. Kuivõrd uuritavas PKS § 144 normis ei esine normitehnilist viga ja normi tõlgendamine on traditsioonilisi tõlgendusviiside kasutamise abil võimalik, analüüsib autor järgnevalt, mis võib olla selle põhjuseks, et antud normi ei järgita.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Õiguskeel 2008. Justiitsministeerium, Tallinn, Juura 2008, lk 14.

⁵¹ Perekonnaseaduse 543 SE seletuskiri, lk 2.

⁵² Narits, *supra* note 47, lk 146.

⁵³ Justiitsministeerium, *supra* note 50, lk 11.

Justiitsministeeriumi läbi viidud Eesti elanike õigusteadlikkuse uuringust selgus, et suurt elitaarset gruppi, kelle käes oleks õigusteadmiste monopol, kui juurahariduse omandanud inimesed välja arvata, ei eristu. Küll aga on olemas mahajääjad, kellel puuduvad õigusteadmised täiesti, ja need, kes paistavad teiste seast silma nõrgemate õigusteadmiste poolest.⁵⁴ Järelikult võib antud olukord, et üks vanem ei täida talle seadusega pandud kohustust anda teisele vanemale teavet, olla tekkinud mitte ühe vanema pahatahtlikkusest, vaid seetõttu, et ta kuulub nõrgemate õigusteadmistega inimeste gruppi.

Kuivõrd on selgunud, et PKS § 144 on seadusandja poolt sõnastatud korrektselt, normis ei esine normitehnilist viga ja normi tõlgendamine on traditsioonilisi tõlgendusviiside kasutamisel abil võimalik, tuleb asuda seisukohale, et keskmine inimene on võimeline aru saama normi sõnastusest.

Magistritöö autor leiab siiski, et sõna „teave” jääb võib-olla liiga laiaks mõisteks ning seetõttu peaks olema täpsustatud, millist teavet võib üks vanem teiselt nõuda ning millistel juhtudel peaks vanem, kes omab teavet, seda teisele vanemale ise edastama.

Sõna teave tähendab iseenesest informatsiooni. PKS § 144 sõnastuses on öeldud, et vanemal on õigus nõuda teiselt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud tähtsate asjaolude kohta. Järelikult on vanemal õigus nõuda teiselt vanemalt sellist informatsiooni, mis on seotud lapse tähtsate asjaoludega. PKS § 144 järgi on tähtsateks asjaoludeks, mille kohta on õigus nõuda teavet, sellised asjaolud, mis on seotud lapse isikuga ja varaga. Lapse isikuga seotud asjaolud on need, mis puudutavad lapse tervist, haridust ja hobisid. Lapse varaga seotud asjaolud tähendavad kõiki neid asjaolusid, mis on seotud lapsele kuuluva varaga. Järelikult on vanemal õigus nõuda teiselt vanemalt informatsiooni lapse tervise, hariduse, hobide ning lapsele kuuluva varaga seotud asjaolude kohta.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et teave, mis on seotud lapsele kuuluva varaga ei oma antud töö kontekstis nii suurt tähtsust, kuivõrd praktikas aset leidev teabe andmise nõude mittetäitmine keskendub pigem lapse isikuga seotud teabele, eelkõige lapse tervisele, haridusele ja hobidele. Ehkki PKS § 144 sätestab, et vanem võib nõuda teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta, siis eelkõige huvitab lapsest lahus elavat vanemat kuidas läheb lapsel koolis, huviringides ning milline on lapse tervis.

⁵⁴ Ibid, lk 32.

Autor leiab, et vanem võib teiselt vanemalt tulenevalt seadusest nõuda ükskõik millist teavet, mis on seotud lapse isiku ja varaga. Küll aga on oluline märkida, et teatud juhtudel saaks ja võiks lapsega koos elav vanem edastada lapsest lahus elavale vanemale teavet vabatahtlikult. Seda näiteks olukorras, kus laps käib mõnes huviringis ja seoses sellega on juba õppeaasta alguses teada, millistel aegadel on lapsel huviringiga esinemised. Sellisel juhul võiks lapsega koos elav vanem edastada lapsest lahus elavale vanemale näiteks e-kirja teel esinemiste ajakava. Nii saab lapsest lahus elav vanem varakult planeerida enda ajakava vastavalt lapse esinemistele. Seejuures aitab lapsega koos elav vanem lapsest lahus elava vanema ja lapse suhte säilitamisele kaasa, mis on üks suhtlemisõiguse põhimõtetest.

Käesolevast peatükist nähtub, et vastuseks uurimisküsimusele, kas teabe andmise kohustuse mittetäitmise põhjuseks on kehtivate normide vähene regulatiivsus, tuleb vastata jaatavalt. Seda eelkõige juba ülalpool mainitud põhjusel, et lapsega koos elav vanem saaks tegelikult teatud olukordades edastada lapsest lahus elavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta, kuivõrd lapsest lahus elav vanem ei pruugi olla teadlik, et lapsega koos elav vanem sellist teavet omab ning sellest tulenevalt ei oskaks lapsest lahus elav vanem kasutada oma seadusest tulenevat õigust nõuda lapsega koos elavalt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta.

Ehkki käesolevas peatükis sai selgeks, et seadusandja on küll sõnastanud PKS § 144 normi õigesti, vajab norm siiski tõlgendamist ja tavaline inimene ei pruugi seda tõlgendada nii nagu seadusandja seda mõtles. Järelikult, selleks, et lapsega koos elav vanem saaks täita seadusest tulenevat teabe andmise kohustust ja lapsest lahus elav vanem saaks kasutada oma seadusest tulenevat õigust teabe nõudmiseks, tuleb lähtudes esimeses peatükis analüüsitust reguleerida PKS-is sätestatud teabe andmise normi praegusest enam.

Käesolevas peatükis analüüsitulemusena võib magistr töö autori seisukohalt tuua välja neli peamist järeldust. Esiteks, hooldusõiguse ja suhtluseõiguse põhimõtted on leidnud laialdast käsitlust nii materiaalsoiguses, menetlusõiguses, kui ka praktikas. Teiseks, PKS § 144 teabe andmise nõue on reguleeritud seaduses vaid ühe lausega ning sellest tulenevalt ei ole nõudele pööratud sama palju tähelepanu, kui teistele hooldusõiguse ja suhtluseõiguse põhimõtetele, ei praktikas ega menetlusõiguses. Kolmandaks leiab autor, et teabe andmise nõue vajab täpsemat ja samas ka laiemat reguleerimist, kuivõrd praktikas on ilmnenud olukorrad, kus vanemad ei ole teadlikud teabe nõudmise õiguse ega ka teabe andmise kohustuse olemasolust. Neljandaks märgib autor, et teabe andmise nõude senisest enama reguleerimise ja käsitlemise tulemusena on

võimalik edendada lapse ja lapsest lahus elava vanema suhte jätkumist ja ühtlasi aidata kaasa selle säilitamisele.

2. Teabe andmise õiguse teostamine ja kohustuse täitmine

2.1. Teabe andmise alused ja kord

Isikul, kes lapsega suhtleb, on oma isiklik ettekujutus tema heaolust. Kui suhtlemine piirdub ainult telekommunikatsiooniga või kui suhtlemisest keeldutakse, võib see osutada lünklikuks või hoopis puududa. Seepärast on hooldusõigust mitte omaval vanemal peale lapsega suhtlemise õiguse veel teise vanema suhtes teabe saamise õigus lapse isikliku olukorra kohta. See eksisteerib tavaliselt juhul, kui vanem ei saa muul viisil teada, kas lapsel läheb hästi, näiteks kui külaskäigud on keelatud, aga ka juhul kui vanema isiklikku külastust ei saa oodata kauge vahemaa või tervisehäirete tõttu. Peale selle on nõue olemas ainult niivõrd, kuivõrd teabe andmine on ühendatav lapse isikliku heaoluga. Näiteks ei ole lapse isikliku heaoluga seotud teabe andmise nõude kasutamine olukorras, kus õigustatud isiku suhtes kehtib suhtlemiskeeld ja ta püüab teabe andmise nõude abil välja uurida lapse viibimiskoha.⁵⁵

Käesoleva magistr töö kirjutamise hetkel puuduvad konkreetset juhised, millist teavet ja millisel viisil peaks üks vanem teisele vanemale edastama. Üldjuhul teavitab lapsega koos elav vanem lapsest lahus elavat vanemat telefoni või e-posti teel lapse huviringide, lastaia, kooli ja lapse tervisega seotud asjaoludest siis, kui on vaja kas teise vanema nõusolekut või teise vanema osalemist lapsega seotud kulude kandmisel. Lihtsalt niisama ja vabatahtlikult üldiselt üks vanem teisele vanemale lapsega seotud teavet ei edasta.

Samas on aset leidnud ka olukorrad, kus lapsega koos elav vanem teatab lapsest lahus elavale vanemale, et lapsel tuleb näiteks esinemine ja laps väga ootab sinna mõlemat vanemat, kuid lapsest lahus elav vanem esinemisele ei ilmu ning laps on pettunud. Kui antud olukord leiab aset korduvalt, ei teavita lapsega koos elav vanem enam lapsest lahus elavat vanemat lapse järgmistest esinemistest, kuna ei soovi valmistada lapsele pettumust. Seetõttu on lapsega koos elava vanema selline käitumine kooskõlas PKS § 144 sätestatuga, et teavet tuleb anda vaid siis, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega.

Käesoleva magistr töö autori seisukohalt on teabe edastamine oluline lapse ja lapsest lahus elava vanema suhte jätkumiseks ja säilitamiseks. Vanem, kes omab teavet, peab soodustama lapse ja teise vanema suhte jätkumist ja säilitamist. Järelikult tuleks teavet omaval vanemal võimalusel edastada teisele vanemale teavet lapsega seotud asjaolude kohta. Erandlikud on vaid need olukorrad, kus üks vanem on juba edastanud teisele vanemale teavet ja selle tulemusena on teine

⁵⁵ Lüderitz, *supra* note 10, lk 312-313.

vanem valmistanud lapsele pettumust. Sellisel juhul ei ole teabe edastamine lapse huvides kuivõrd on alust arvata, et vanem valmistab lapsele pettumust ka edaspidi. Kuivõrd käesoleva magistritöö kirjutamise hetkeks ei ole kindlaks määratud teabe andmise aluseid ja korda, tuleb käesolevas peatükis analüüsida, kas alused ja kord peaksid olema reguleeritud õigusnormiga või tulenevad teabe andmise alused ja kord kehtivatest tavadest.

2.2. Teabe andmine hooldusõiguse teostamisel

Kui lapse vanemad elavad ühise perena ja teostavad sealjuures ühist hooldusõigust, on vanematel võimalus jagada vanemlikku vastutust ja seega saavad vanemad arutada lapse kasvatamisega seotud küsimusi vahetult. Lapsevanemate regulaarne suhtlemine ühise hooldusõiguse teostamisel, kui vanemad ei ela enam koos ühise perena, on äärmiselt oluline, sest vastasel juhul on vanematel küll ühine hooldusõigus, kuid faktiliselt teostab hooldusõigust üks vanem.

Näiteks olukorras, kus vanematel on küll ühine hooldusõigus, kuid laps elab emaga ja faktiliselt teostab hooldusõigust lapse ema, on lapse emal vaja lapsega välisriiki reisimiseks lapse isa nõusolekut. Näitena võib tuua juhtumi, kus kohtule esitatud esialgse õiguskaitse taotluses märgitud, et lapse ema on teatanud lapse isale ning palunud kolmel korral kooskõlastust, et sõita lapsega koos aastavahetuseks Soome suusatama. Lapse ema on lapse isale ka korduvalt rõhutanud, et laps väga ootab seda reisi. Selle peale nõudis lapse isa, et kõigepealt peab lapse ema viima lapse isa elukohta järgmisel laupäeval kella 11.00ks isaga päeva veetma ja alles siis annab isa nõusoleku Soome sõita. Taoline isapoolne käitumine on esiteks hooldusõiguse kuritarvitamine ja teiseks oma lapse õiguste rikkumine. Lapse ema oli ostnud ära laevapiletid ning maksnud majutuse Soomes. Kuivõrd aastavahetuse perioodil on väga keeruline saada majutust ning transporti, ei olnud avaldajal võimalik kaeum enam oodata reisi planeerimise ja tasumisega. Lapse isa märkis oma seisukohas, et tal pole võimalik anda nõusolekut lapse välisreisiks, kuna välistatud ei ole lapse minematoimetamine välisriiki alaliselt. Samas märkis lapse isa, et ta ei soovi tekitada lapsele kurvastust reisi ärajäämisel. Linnaosavalitsus eestkostetasutusena leidis, et alaealine laps ei tohi kannatada vanematevaheliste konfliktide pärast ning lapsel on õigus puhata ja silmaringi avardada mõlema vanemaga. Lapse ema kinnitas, et tal ei ole plaani lapsega välisriiki elama asuda. Kohus leidis⁵⁶, et lapse huvides on mõlema vanemaga reisimine. Kohus märkis, et koos vanemaga reisimine avardab lapse silmaringi ja

⁵⁶ HMKm 2-15-7178

toetab suhet vanemaga. Käesolevas asjas kohus rahuldab lapse ema esialgse õiguskaitse taotluse. Antud olukorrast nähtub, et lapse ema oli korduvalt edastanud lapse isale teavet lapsega reisimise kohta. Lapse isa aga ei soovinud anda nõusolekut enne, kui lapse ema täidab lapse isa esitatud tingimused ja lapse ema pidi seega pöörduma kohtu poole esialgse õiguskaitse rakendamiseks ja paluma kohtult luba lapsega välisriiki reisimiseks. Lapse isa käitumine mõjutas seega edaspidist vanemate omavahelist suhtlemist lapsega seotud asjades. On ilmselge, et kuivõrd lapse isa kuritarvitas hooldusõigust, ei pruugi lapse ema enam lapse isale vabatahtlikult edastada teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Sellest tulenevalt määrab lapsega koos elava vanema poolt teabe edastamise lapsest lahus elava vanema käitumine ja saadud teabe kasutamine. Kui lapsest lahus elav vanem ei kasuta lapsega koos elava vanema poolt edastatud teavet mõistlikult, ei ole teabe edastamine lapsest lahus elavale vanemale PKS § 144 mõttes lapse huvides. Seega lapsest lahus elavale vanemale teabe edastamata jätmine ei tähenda lapsega koos elava vanema poolt PKS § 144 rikkumist, kuivõrd nõude täitmine on vastuolus lapse huvidega.

Sarnane on olukord, kus vanematel on küll ühine hooldusõigus, aga last on aastaid kasvatanud ema üksinda ja edastanud heas usus lapse isale teavet lapse kooli ja huviringide kohta, samuti selle kohta, millal on lapsel esinemised ja kooliaktused, kuid lapse isa ei kasutanud seda teavet mõistlikult. Antud olukorrast nähtub, et isa vaatamas ühtegi lapse esinemist ega aktust, vaid jälitas last kooli juures ja pärast kooli trennis. Lapse isa vaatas last eemalt, ei tulnud lähemale, või kui tuli, siis korraldas lapse sõprade, õpetaja või treeneri nähes skandaali. Lapsel oli isa käitumise pärast häbi nii oma koolikaaslaste, trennikaaslaste kui ka õpetajate ja treenerite ees. Teiste laste vanemad ei käi nende järel luuramas ja koolikaaslaste nähes karjumas. Isa taoline käitumine võib kaasa tuua selle, et last hakatakse kaaslaste poolt narrima, mis võib lapse enesehinangule jätta eluks ajaks negatiivse jälje. Laps ei soovinud enam isaga suhelda, kui isa selliselt käitub. Täiskasvanud inimesed peavad suutma oma emotsioone kontrollida ja seda eelkõige suhtluses lapsega, et last mitte kahjustada. Käesoleval juhul ületas lapse isa mõistlikud piirid ning kahjustas oma ebaseadusliku käitumisega lapse huve. Laps kartis isa, kuna ta ei teadnud, mida isa järgmiseks võib teha.⁵⁷ Kuivõrd lapse isa tekitas lapsele turvatunde puudumise tunnet, ei ole sellest tulenevalt lapse ema poolt lapse isale lapsega seotud teabe edastamine mitte kuidagi lapse huvides, kuivõrd isa selline käitumine kahjustas lapse huve. Antud kaasuse puhul täitis lapse ema vabatahtlikult PKS § 144 teabe andmise kohustust. Kaasusest nähtub, et lapse ema edastas lapse isale teavet, millises koolis ja millistes huviringides laps käib. Samuti andis lapse ema lapse isale

⁵⁷ Ibid.

teada, mis aegadel laps viibib koolis ja huviringides ning millal on lapsel esinemised ja aktused. Selle asemel, et tulla vaatama lapse esinemist või aktust, kasutas lapse isa lapse emalt saadud teavet lapse jälitamiseks. Kuivõrd lapse isa kasutas lapse emalt saadud teavet ebamõistlikult, ei ole lapse ema poolt PKS § 144 teabe andmise nõude täitmine enam lapse huvides.

Kohtupraktikast on näiteks tuua teabe andmisest hooldusõiguse teostamisel veel olukorra, kus vanematel on ühine hooldusõigus, vanemad elavad eraldi ja lapsed on ühe nädala ühe vanemaga ja teise nädala teise vanemaga. Seejuures on vanematevahelised suhted konfliktised ja kui alguses olid vanemad võimelised kokku leppima graafiku, millal viibivad lapsed emaga ja millal isaga, siis konflikti eskaleerudes ei vahetanud vanemad omavahel enam teavet absoluutselt. Näiteks helistas laste isa linnaosavalitsuse lastekaitseks ja teatas, et laste ema tegi ühele lapsele sünnipäevaks kingituse kõrvaaukude tegemise näol ja lapse isa käest ei küsinud. Laste ema aga läks linnaosavalitsuse lastekaitsetöötaja juurde jutuga, et tüdrukutel oli nädal aega järjest sama aluspesu jalas olnud, kui nad viibisid isa juures. Samuti pöördus laste isa lastekaitsetöötaja poole, kui temale helistati lasteaiast, et ühel tütrele on otsa ees sinikas ja palus siis lastekaitsetöötajal teavitada sellest ka lapse ema. Kui lastekaitsetöötaja teostas kodukülastust laste isa elukohta, mainis laste isa, et lapsed tulid just ema juurest ja neil on seljas liiga õhukesed ja ilmastikuoludele mittevastavad riided. Linnaosavalitsuse lastekaitsetöötaja rõhutas, et mõlemad vanemad, kas helistasid temale või käisid vastuvõtul ja rääkisid asjadest, mida peaksid vanemad olema võimelised omavahel arutama. Lastekaitsetöötaja pani kõik asjaolud kirja ning edastas teabe vastavalt ühele või teisele vanemale. Lõpuks saatis lastekaitsetöötaja vanemad perelepitaja juurde, kuivõrd lastekaitsetöötaja ei pea olema vahelülis vanemate omavahelisel suhtlemisel. Antud olukorrast nähtub, et ehkki vanemad teostasid ühist hooldusõigust ja olid kokkuleppinud isegi graafiku, millal viibivad lapsed ühe vanemaga ja millal teisega, ei suutnud vanemad konflikti eskaleerudes vahetada omavahel teavet lastega seotud asjaolude kohta ja sellise teabe edastamine nagu antud juhul oli mainitud, ei peaks kohe kindlasti käima lastekaitsetöötaja kaudu. Antud asjas andis perelepitus lahendust, kuivõrd lastekaitsetöötaja on hilisemalt maininud, et enam vanemad tema poole küsimustega ei ole pöördunud ja tegemist on selliste vanematega, kellel tekivad iga pisiasja peale probleemid. Eriti oluline on ühise hooldusõiguse teostamisel ja laste ühisel kasvatamisel teabe edastamine, sest see mõjub hiljem lastele. Kui lapsed hakkavad aru saama inimsuhetest ja reeglitest, siis võivad lapsed hakata vanematega manipuleerima. Seetõttu peab kasvatus olema ühesugune. Selle tagab vanemate omavaheline suhtlus ja teabe edastamine. Mõlema vanema kodus kehtivad reeglid peavad olema üheselt kooskõlastatud ja kokkulepitud. Vastasel juhul tekivad kasvatamises suured probleemid ja lapsed

hakkavad usaldama ja eelistama ühte vanemat teisele rohkem. Kuivõrd reeglid peavad olema kooskõlastatud ja kokkulepitud ning vanemad peavad olema võimelised omavahel lastega seotud asju kokku leppima, on teabe edastamine otse teisele vanemale esmatähtis.

Käesoleva magistritöö autori seisukohalt saab välja toodud näidetest järeldada, et kui vanemad teostavad ühist hooldusõigust ja last kasvatatakse ühiselt, see tähendab, et laps viibib nii ema kui ka isa elukohas, on lapsega seotud teabe edastamine vanemate vahel äärmiselt oluline, sest mõlemas kodus peavad olema ühesugused reeglid, et lapse kasvatamisel ei tekiks tulevikus suuremaid probleeme ja vanematevaheline konflikt ei eskaleeruks veelgi enam. Kui vanemad ei vaheta omavahel lapsega seotud teavet, ei ole enam sisuliselt tegemist lapse ühise kasvatamisega. Faktiliselt kasvatavad vanemad küll last ühiselt, kuid just teabe vahetamine nendel juhtudel, kus laps veedab aega mõlema vanemaga ja mõlema vanema elukohas, määrab sisulise ühise kasvatamise. Kuivõrd lapse kasvatamisel on olulised nii reeglid kui ka distsipliin, peavad vanemad distsipliini tagamiseks ja ühesuguste reeglite kehtestamiseks vahetama lapsega seotud teavet. Olukorras, kus vanemad kasvatavad last ühiselt, kuid ei vaheta lapsega seotud teavet, on tõenäoliseks tagajärjeks vanematevahelise konflikti tekkimine või eskaleerumine, mis raskendab lapse kasvatamist ning kahjustab lapse suhet ühe või mõlema vanemaga. Magistritöö autor märgib, et kui üks vanem kuritarvitab hooldusõigust, ei pruugi teine vanem tulevikus enam lapsega seotud teavet hooldusõigust kuritarvitanud vanemale edastada. Seda eelkõige põhjusel, et PKS § 144 sätestab küll teabe andmise kohustuse, kuid seda ainult juhul, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega. Magistritöö autor on seisukohal, et kui vanem kuritarvitab hooldusõigust, on temale lapsega seotud teabe edastamine vastuolus lapse huvidega. Lisaks leiab käesoleva magistritöö autor, et kui vanem tekitab lapsele turvatunde puudumise tunnet, ei ole teabe edastamine ühe vanema poolt sellisele vanemale, kes tekitab lapsele turvatunde puudumise tunnet, mitte kuidagi lapse huvides, kuivõrd vanema selline käitumine saadud teabega kahjustab lapse huve. Ülaltoodud näidete põhjal asub magistritöö autor seisukohale, et PKS § 144 rikkumisega ei ole tegemist juhul, kui teabe andmise nõude täitmine on vastuolus lapse huvidega. Kohtupraktika alusel saab väita, et selliste vanemate, kes rikuvad PKS § 144 märgitud teabe andmise kohustust, käitumise tagajärjel kannatab kõige rohkem laps, kuivõrd vanemad kasvatavad last ühiselt ja PKS § 144 nõude mitte täitmine toob tulevikus kaasa veelgi enam probleeme lapse kasvatamisel.

2.3. Teabe andmine suhtlusõiguse teostamisel

Vanema ja lapse suhtlemiskorra kindlaksmääramisel on küll oluline tagada lapsest lahus elavale vanemale PKS § 52 lg-s 2 sätestatud õigus lapsega suhelda, kuid eelkõige on vanema ja lapse suhtlemiskord vaja kindlaks määrata lapse õiguste ja huvi tõttu. Vastavalt LaKS §-le 28 on ühest või mõlemast vanemast lahutatud lapsel õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga ja lähedaste sugulastega, välja arvatud juhul, kui see kahjustab last. Seega ei pea kohus PKS § 52 lg 2 alusel vanema ja lapse suhtlemiskorda kindlaks määra tagama vanematele võrdset õigust lapsega suhelda. Küll tuleb lapse huvidest lähtuvalt tagada lapsele õigus suhelda temast lahus elava vanemaga. Hoolimata PKS §-s 49 sätestatud vanemate õiguste ja kohustuste võrdsuse põhimõttest ei saa alati lahus elavale vanemale tagada samasugust lapsega suhtlemise ja lapse kasvatamise õigust, nagu see on lapsega koos elaval vanemal. Lapsest lahus elamine vähendab paratamatult vanema ja lapse koosolemise võimalusi.⁵⁸ On äärmiselt oluline, et lapsega koos elav vanem edastaks lapsest lahus elavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Seda eelkõige põhjusel, et lapsest lahus elamine tähendab ka väiksemat osalust lapse elus. Ajal, mil laps ei viibi lapsest lahus elava vanemaga, ei ole lapsest lahus elaval vanemal võimalik lapse elus osaleda sarnasel viisil nagu lapsega koos elaval vanemal. Järelikult on lapsega koos elav vanem kohustatud edastama lapsest lahus elavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta kuivõrd see aitab kaasa lapsest lahus elava vanema ja lapse suhte säilimisele. Võrdväärse olulisusega on lapsega koos elava vanema õigus nõuda teavet lapsest lahus elavalt vanemalt aja kohta, mil laps viibis lapsest lahus elava vanema elukohas, kuivõrd vanemad kasvatavad last ühiselt ja mõlemas kodus peavad kehtima ühesugused reeglid. Näiteks, kui lapsega koos elava vanema kodus kehtib teatud kord ja lapsega koos elav vanem näeb vaeva lapsele distsipliini tekitamisega, siis ajal, mil laps viibib lapsest lahus elava vanema elukohas, peab lapsest lahus elav vanem järgima lapsega koos elava vanema kodus kehtivat korda või vähemalt üritama kinni hoida selle teatud osadest. Seega, kui laps tuleb tagasi lapsest lahus elava vanema elukohast ja tema käitumises on näha mõningaid erisusi võrreldes tema tavapärase käitumisega oma kodus, peab lapsega koos elaval vanemal olema võimalik saada lapsest lahus elavalt vanemalt teavet aja kohta, mil laps viibis lapsest lahus elava vanema elukohas.

Praktikas on leidnud aset olukord, kus laste emalt on äravõetud hooldusõigus mõlema lapse suhtes ja laste isa teostab hooldusõigust mõlema lapse suhtes ainuisikuliselt. Lapsed ja ema

⁵⁸ RKTko 3-2-1-13-07, p 32

kohtuvad Tallinna Perekeskuses laste isa osavõtuta. Laste ema ja isa suhtlevad omavahel e-kirjade teel enamasti siis, kui laste ema soovib teada saada lastega seotud asjaolusid. Antud olukorrast nähtub, et laste ema kasutab oma õigust nõuda lapse isikuga ja varaga seotud teavet. Vanemad suhtlevad e-kirja teel, kuivõrd laste ema sõnade järgi ei vasta laste isa laste ema kõnedele. Tihti jäävad ka laste ema e-kirjad samuti vastuseta ja laste ema on korduvalt rõhutanud, et ta ei tea laste kohta mitte midagi. Laste emale ei ole isegi teada, millise kooli katsetel vanem tütar käib ja millisesse kooli on laste isal plaanis lapsed panna. Samuti väitis laste ema, et ta ei tea, millistel aegadel on lastel trennid ja esinemised ehkki ta olevat laste isalt korduvalt küsinud.

Kuivõrd laste ema kohtub lastega Tallinna Perekeskuses ja on asutuse töötajate jälgimisel, on töötajad andnud tagasisidet, et laste ema proovib küll lastega seotud teavet teada saada laste käest, aga lapsed ei soovi eriti vastata. Kuivõrd PKS § 144 järgi on lapse isal kohustus edastada lapse emale viimase palvel teavet lastega seotud asjaolude kohta, ei saagi laste isa eeldada, et lapsed edastavad emaga kohtumiste käigus emale teavet endaga seotud asjaolude kohta. Lisaks on laste ema korduvalt palunud laste isalt e-kirjade teel teavet. Antud juhul ei täida laste isa teabe andmise nõude täitmise kohustust ning laste ema on teada saanud lastega seotud asjaolusid alles pika kohtumenetluse käigus.

Käesoleva magistr töö autor leiab, et teabe andmise nõude täitmine vanema poolt, kes omab teavet, oleks tunduvalt efektiivsem, kui oleks olemas selgelt reguleeritud kord, millist teavet, millisel viisil ning millise tihedusega üks vanem teisele edastab. Magistr töö autor on seisukohal, et eelpool kirjeldatud kaasuses ei täitnud lapse isa teabe andmise nõuet mitte pahatahtlikkusest, vaid pelgalt teadmatusest, et tal üldse on kohustus edastada lapse emale teavet, kui lapse ema seda nõuab. See tähendab, et teabe andmise nõue ei ole leidnud sama laialdast käsitlust nagu teised kehtivas PKS regulatsioonis sätestatud hooldusõiguse ja suhtlemise õiguse põhimõtted. Autor asub seisukohale, et nõude täpsem formuleerimine annaks sellele ka rohkem käsitlust ja seega jõuaks teadmine kohustuse täitmise vajadusest rohkemate vanemateni.

2.3.1. Suhtlemise korra määramine

Muutused lapsega veedetud aja hulgas, iseloomus ja kogustes pärast vanemate lahku kolimist on pereliikmetele kõige suuremaks väljakutseks⁵⁹. Seetõttu on oluline, et lapsest lahus elav vanem ja lapsega koos elav vanem jõuaksid kokkuleppele, kuidas toimub lapse ja lapsest lahus elava vanema suhtlemine. Pärast vanemate lahkuminekut on tõenäoline, et omavahelised suhted on veidi aega konfliktised ja kokkulepped ei ole kerged tulema ning seega võib lapsest lahus elav vanem nõuda kohtult lapsega suhtlemise korra määramist. Suhtlemise korra määramise eesmärgiks on tagada eelkõige lapsele võimalus tunda lahus elavat vanemat ja säilitada lahus elava vanemaga lähedased suhted⁶⁰.

Vanema õigus nõuda kohtult lapsega suhtlemise korra reguleerimist tuleneb vanema ja lapse vastastikusest õigusest teineteisega suhelda⁶¹. Suhtlemiskorras kokkuleppimine vanemate vahel on märkimisväärselt parem lahendus, kui selle kindlaksmääramine kohtu poolt – seda nii lapsele kui ka vanematele, sest see tekitab vähem pingeid ja säästab kõigi aega⁶². Kui vanemad ei ole võimelised omavahel suhtlemiskorras kokku leppima võib lapsest lahus elav vanem esitada kohtule avalduse lapsega suhtlemise korra määramiseks. Kuna kohus lahendab asja avalduse alusel on tegemist hagita menetlusega tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁶³ (TsMS) § 550 lg 1 p 2 mõistes⁶⁴.

Hagita menetluses on menetlusosalisteks avaldaja ja muud asjast puudutatud isikud. Lisaks võivad menetlusosalistels olla veel avalikku huvi kaitsma õigustatud isikud ja asutused – näiteks kohalik omavalitsus või riik.⁶⁵ Lapsega suhtlemise korra määramise menetlusse kaasab kohus eestkosteasutusena vallavalitsuse, linnaosavalitsuse või linnavalitsuse. Eestkosteasutusel tuleb anda seisukoht esitatud avalduse osas ja mõningatel juhtudel osaleda kohtuistungil. Lisaks määrab kohus lapsele advokaadist esindaja riigi õigusabi korras. Lapse esindaja peab nagu ka eestkosteasutus esitama oma arvamuse avalduse suhtes, kuid erinevalt eestkosteasutuse esindajast, on lapse esindaja osavõtt kohtuistungist kohustuslik.

⁵⁹ Allen, L. *et al.* Post-separation patterns of children's overnight stays with each parent: A detailed snapshot. *Journal of Family Studies*, 2012, 18 (2/3), lk 202.

⁶⁰ RKTkm 3-2-1-113-14, p 26

⁶¹ RKTkm 3-2-1-83-11, p 21

⁶² Simula-Saar, Lillsaar, *supra* note 22.

⁶³ TsMS RT I, 19.03.2015, 28

⁶⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Tallinn, Juura 2015, lk 201.

⁶⁵ Kangur, E. *et al.* Kohtumenetlus. Tallinn, Juura 2008, lk 368.

Kohus peab suhtlemiskorra määramisel arvestama mõlema vanema ajaliste ja logistiliste võimalustega, lapse ajagraafikuga ning määrama sellise suhtluskorra, mille täitmine on mõlema vanema poolt reaalset võimalik. Mõnedel juhtudel määrab kohus suhtluskorra aja ja koha täpsusega ja teistel juhtudel määrab kohus kohtumised päeva või nädala täpsusega ja palub vanematel ajad ja kohad ise jooksvalt kokku leppida. Viimane on võimalik vaid siis, kui vanemate vahel on väga hea läbisaamine ja omavahel suheldakse konfliktideta. Kui vanematevahelised suhted on konfliktised, tuleb kohtul, vältimaks vanemate olemasolevaid ja tulevikus tekkida võivaid erimeelsusi, määrata võimalikult täpselt vanema ja lapse suhtlemise viis, koht, aeg, sealhulgas kestus ja sagedus ning lapse üleandmise kord⁶⁶. Samuti ei tohi jätta lapsega suhtlemise küsimusi sisuliselt otsustamata, pannes vanematele kohustuse leppida mingites küsimustes ise kokku⁶⁷.

Probleemseks võib kujuneda avalduse esitamine kohtusse lapsega suhtlemise korra määramiseks, kui üks vanem ja laps elavad eri riikides. Näiteks juhul, kui vanem esitab Eesti kohtusse avalduse pikka aega Rootsis elanud lapsega suhtlemise korra kindlaks määramiseks, saaks sellist vaidlust reeglina lahendada üksnes Rootsi kohus, olenemata sellest, et lapse vanemad soovivad vaidluse lahendada Eestis.⁶⁸ Kaasustes, kus vaidluse all on lapse hooldusõigus, lapsega suhtlemise õigus, lapse elukoha määramine või lapse huvides kaitse meetmete, näiteks lapse paigutamine kasuperesse, kohaldamine, reguleerib rahvusvahelise kohtualluvuse määramist vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioon.⁶⁹

Spetsiifilisemalt last puudutavas menetluses peab kohus TsMS § 561 kohaselt nii vara kui võimalik ja igas menetlusstaadiumis püüdma suunata asjaosalisi asja kokkuleppel lahendama.⁷⁰ Kompromissi soodustamise kohustus on nähtavasti seotud tsiviilkohtumenetluse eesmärgi laiema mõistmisega. Eesmärk pole ju kindlasti kohtuotsuseni jõuda ning poolte omavahelisi suhteid poolvägisi kohtu äranägemise kohaselt kujundada. Eesmärk on eelkõige õigusrahu saavutamine ning selle eesmärgi täitmiseks on kompromiss kohasem vahend – kokkuleppega ei pruugi küll kumbki pool saada „kogu noosi”, kuid olemasolevate võimaluste juures on mõlemad siiski

⁶⁶ RKTkm 3-2-1-91-14, p 16

⁶⁷ RKTkm 3-2-1-113-14, p 28

⁶⁸ Torga, M. Rahvusvahelise kohtualluvuse kontrollimine Eesti kohtutes. *Juridica*, 2013, 3, lk 193.

⁶⁹ *Ibid*, lk 197.

⁷⁰ Hääl, H. *et al.* Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 2014, 1, lk 88.

kokkuleppega nõus ning õigusvaidlus on lahenduse saanud viisil, mida aktsepteerivad mõlemad vaidlevad pooled.⁷¹

Praktikas on eelkõige suhtluskorra reguleerimise juhtumitel suureks probleemiks, et vanemad ei järgi kohtulahendit ning puuduvad efektiivsed hoovad, kuidas mõjutada vanemaid seda tegema. See kahjustab nii teise vanema kui lapse huve.⁷² Kui pooled ei ole suutelised üldse kokku leppima või kui on vaja saavutada nõuetekohane lapsega suhtlemise kohtumääruse või notariaalselt sõlmitud kokkuleppe täitmine, võib kohus suunata vanemad perelepitusteenusele. Perelepitusteenusele on iseloomulikud lahenduskesksus ja tulevikku suunatus. Selles protsessis on pooltel võimalik mõista üksteise seisukohti ja vajadusi, mis peaks soodustama koostööd. Seejuures on oluline mõista, et lepitusprotsessi eesmärgiks ei ole mitte niivõrd äraleppimine, kui võrd just toimivate kokkulepete sõlmimine.⁷³ Kui vanem teatab kohtule, et teine vanem rikub lapsega suhtlemist korraldavat kohtumäärust või notariaalselt tõestatud vormis sõlmitud kokkulepet või raskendab selle täitmist, siis alustab kohus vanem avalduse alusel tulenevalt TsMS § 563 lg 1 lepitusmenetlust. Kuigi lepitusmenetluse eesmärgiks on lepitada vanemaid ja saavutada seeläbi vanemate kokkulepe selle kohta, kuidas lapsest lahus elav vanem saab lapsega suhelda, on vaja tagada lapsega suhtlemist reguleeriva kohtumääruse täitmine ka siis, kui vanemad kokkulepet ei saavuta.⁷⁴

Lapsi puudutavate vaidluste puhul on äärmiselt oluline olukorra võimalikult kiire ja rahumeelne lahendamine ning stabiilse elukorralduse jätkumine.⁷⁵ Lepitusprotsessis on osapooltel võimalik mõista üksteise seisukohti ja vajadusi, mis peaks soodustama koostööd. Lepitus aitab lapsevanematel teha parimad võimalikud kokkulepped nende laste arengulistest vajadustest lähtuvalt. Lisaks aitab perelepitus lastel vanemate lahkuminekuga kergemini toimine tulla.⁷⁶

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et pärast vanemate lahkuminekut on suhtluskorra määramine lapse ja lapsest lahus elava vanema suhte jätkumiseks esmavajalik. Kui vanemad ei ole võimelised suhtlemiskorras kokkuleppele jõudma ning ei saavuta kokkulepet ka lastekaitsetöötaja abiga, tuleb lapsest lahus elaval vanemal esitada kohtule avaldus lapsega suhtlemiskorra määramiseks. Kohus proovib soodustada pooli kompromissile kohtumenetluse kestel ja suunab vajadusel perelepitusse.

⁷¹ Kangur, *et al. supra* note 65, lk 351.

⁷² Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, *supra* note 9, lk 129.

⁷³ Hääl, *et al. supra* note 70, lk 87.

⁷⁴ RRTKm 3-2-1-64-10, p 34

⁷⁵ Hääl, *et al. supra* note 70, lk 87.

⁷⁶ Eesti Lepitajate Ühing. Perelepitus. www.lepitus.ee/perelepitus (20.04.2016)

Magistritöö autor leiab, et lapsega suhtlemise kord tuleb määrata võimalikult kiiresti, et säilitada lapse ja lapsest lahus elava vanema lähedased suhted. Seda enam, et kui suhtluskord ei ole määratud ja lapsest lahus elav vanem lapsega ei kohtu, on lapsest lahus elaval vanemal raskendatud teabe saamine lapsega koos elavalt vanemalt lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Määratud suhtluskorra puhul on kindlustatud, et lapsevanemad kohtuvad üksteisega lapse üleandmisel ja vahetavad seejuures teavet lapsega seotud asjaolude kohta. Isegi, kui lapse üleandmine toimub sõnagi vahetamata, edastavad vanemad üksteisele teavet lapsega seotud asjaolude kohta telefoni või e-kirja teel kuivõrd laps veedab aega mõlema vanemaga.

2.3.1.1 Teabe andmine määratud suhtluskorra puhul

Vaidluste lahendamise kokkulepped on täpselt nii kehtivad, kui pooled kokku lepivad.⁷⁷ See tähendab, et kui lapsest lahus elava vanema ja lapsega koos elava vanema vahel on kokkuleppe teel saavutatud toimiv suhtluskord, peaks teabe andmine olema sama hästi toimiv. Seda eelkõige põhjusel, et kui vanemate vahel on head suhted ja lapse üleandmine on toimunud raskusteta, on vanemad suutelised ka üksteisele edastama lapsega seotud informatsiooni.

Kui öeldakse, et kõik on lahendatav läbirääkimiste teel, siis mõeldakse tegelikult, et kõik on lahendatav suhtlusega. Konfliktide eskaleerudes tekib aga suhtluses probleeme või jõutakse lausa nii kaugele, et ei soovita või ei suudeta omavahel suhelda.⁷⁸ Selline olukord võib tekkida juhul, kui kohtu poolt on määratud lapsega suhtlemise kord, kuid ühel vanemal muutuvad asjaolud ja ta teavitab nendest teist vanemat ning soovib teha mõõndusi teatud suhtluskorra punktis, aga teine vanem keeldub kategooriliselt suhtlemiskorrast kõrvale kalduma ega ole koostööaldis. Kuivõrd vanemad ei suuda enam läbi rääkida suhtlemiskorra punkte ja üks vanem nõuab suhtluskorra täitmist täpselt nii nagu on kirjas, tekivad vanemate vahel pinged ning seetõttu eelistatakse pigem omavahel mitte suhelda ja anda laps üle määratud ajal ja määratud kohas sõnagi vahetamata. See viib aga tulemuseni, kus vanemad ei vaheta lapse üleandmisel lapsega seotud teavet ja võimalik, et jätkavad mõnda aega informatsiooni vahetamist telefoni või e-posti teel, kuid eksisteerib väga suur tõenäosus, et hiljem ei taheta sedagi teha.

Lapse huvides ja endise olukorra taastamiseks on vaja pooltel siiski omavahel suhelda. Läbirääkimised, kas omavahel ausas vestluses või kolmanda usaldatud isiku vahendusel, on viis pooled omavahel kui mitte taas suhtlema saada, siis tõlkida nende erinevaid arusaamu teine

⁷⁷ Nurmela, I., Põldvere, P.M. Vaidluste efektiivne kohtuväline lahendamine. *Juridica*, 2014, 1, lk 5.

⁷⁸ *Ibid*, lk 6.

teisele, see tähendab nende vajadusi, soove, taotlusi, eesmärke ja käitumise põhjuseid⁷⁹. Siinkohal aitab vanematel suhtlemist taastada ja lapsega seotud olulistes asjades uuesti kokku leppida kas lastekaitsetöötaja, kohus või perelepitaja.

Lepitusmenetluse esmaseks eesmärgiks on lahendada lepitusosaliste vaidlus nende kokkuleppel.⁸⁰ Lepitamise kui sellise eesmärk, nagu sõna ise ütleb, on eelkõige suhete taastamine, leppimine. See tähendab, et eesmärk on konfliktis pooli eelkõige uuesti suhtlema saada ja oma isikliku suhtega edasi minna.⁸¹ Perelepitus on Eestis üsna uudne praktika ning seetõttu on ennatlik teha järeldusi, kas see on aidanud pooltel suhteid taastada. Kohtupraktikas on olukordi, kus vanemad soovivad vormistada toimivat kokkulepet, kuid ei ole võimelised omavahel mitte kuidagi kokku leppima ning on seetõttu kohe nõus minema lepitaja juurde. Teiselt poolt on vanemad, kes ei ole küll samuti võimelised omavahel kokkuleppele jõudma, kuid samas soovivad vaielda viimseni ja lähevad omavahel veelgi rohkem tülli ning on nõus perelepitaja juurde minema alles viimase variandina.

Olukorras, kus vanema ja lapse suhtlemist reguleeriva kohtulahendi täitmiseks alustatud lepitusmenetluses ilmneb, et lapsega suhtlemise korda ei asuta tõenäoliselt vabatahtlikult täitma, tuleb kohtul lepitusmenetluse ebaõnnetunuks tunnistamise korral võtta tarvitusele kõik meetmed, et tagada suhtlemist reguleeriva kohtumääruse kiire ja efektiivne täitmine, muuhulgas otsustada täitemenetluses jõu kasutamise võimaluse üle⁸². Jõu kasutamise üle otsustades tuleb siiski arvestada, et tegemist on seaduses sätestatud äärmusliku meetmega. Sellest tulenevalt võib kohus täitemenetluse seadustiku (TMS) § 179 lg 4 teise lause järgi lubada lahendi täitmiseks jõudu kasutada üksnes juhul, kui muude vahendite rakendamine on jäänud või jääb tulemusteta või kui on vaja lahendit kiiresti täita ning jõu kasutamist õigustab vajadus tagada lapse heaolu, mida ei ole muul viisil võimalik saavutada. Seetõttu tuleb kohtul lapsega suhtlemise võimaldamiseks alustatavas täitemenetluses jõu kasutamise võimaluse üle otsustades kaaluda, kas jõu kasutamine on asjaolusid arvestades proportsionaalne, mõõdukas ja eesmärgipärane. Tegemist on kohtu kaalutusotsustusega ja jõu kasutamine on kolleegiumi arvates lubatav üksnes juhul, kui muud meetmed on ammendunud või ei viiks soovitud tulemusele ning jõudu kasutades on võimalik tagada lapsega suhtlemine last kahjustamata⁸³.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ RKTkm 3-2-1-64-10, p 30

⁸¹ Nurmela, Põldvere, *supra* note 77, lk 6-7.

⁸² RKTkm 3-2-1-95-14, p 22

⁸³ Ibid, p 23.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et kui kohtu poolt on määratud lapsega suhtlemise kord ja vanemad suudavad seda korrektselt täita ning vajadusel teha suhtluskorras mõõndusi üksteisega läbirääkimise tulemusena, ei ole teabe edastamine sellistes peredes probleemiks. Vastupidi, vanemad jagavad lapsega seotud teavet sama kergelt nagu toimub lapse üleandmine. Kui aga on kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise kord ja üks vanem ei soovi arutada teise vanema soovil mõnda suhtluskorra punktist kõrvalekallet, eeldades, et teine vanem on võimeline suhtluskorda täitma sajabrotsendilisel, tekivad raskused ka teabe edastamisega. Sellistel juhtudel on ette tulnud olukordi, kus üks vanem küsib lapsega seotud teavet e-posti teel ja teine vanem seda ignoreerib. Seda ainult põhjusel, et vanem, kes küsis teavet, ei suuda teise vanema meelest täita kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise korda ehkki elus tuleb ikka ette erandjuhtumeid ja võib olla vajalik mõne suhtluskorra punkti puhul arutada sellest kõrvalekallet.

Käesolevas peatükis analüüsitakse alusel tuleb uurimisküsimusele, kas teabe andmise kohustuse mittetäitmise põhjuseks on kehtivate normide vähene regulatiivsus, vastata ebalevalt. Seda eelkõige põhjusel, et ehkki praegusel hetkel puuduvad kindlad juhised, millist teavet ja millisel viisil peaks üks vanem teisele vanemale edastama, nähtub siiski peatükis kirjeldatu põhjal, et kui vanemad on võimelised omavahel jõudma kokkuleppele ühise hooldusõiguse teostamisel ning kui vanematevahel on toimiv lapsega suhtlemise korra kokkulepe, suudavad vanemad ka vahetada adekvaatselt lapse isikuga ja varaga seotud teavet. Samas, kui vanematevahelised suhted on konfliktised ja kokkulepete saavutamine nii ühise hooldusõiguse teostamisel kui ka lapsega suhtlemise korra kindlaksmääramisel ei õnnestu, ning need küsimused vajavad ühe või mõlema vanema poolt lastekaitsetöötaja või kohtu poole pöördumist, ei toimu ka lapse isikuga ja varaga seotud teabe edastamine või vahetamine adekvaatselt. Sellest tulenevalt tuleb asuda seisukohale, et teabe andmise nõude täitmine on tihedas seoses teiste PKS-is sätestatud vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse regulatsioonidega.

Lähtudes käesolevas peatükis analüüsitust saab magistritöö autori seisukohalt väita, et selliste vanemate puhul, kes on võimelised saavutama kokkuleppeid lapsega seotud küsimustes, ei vaja teabe andmise nõue täpsemat regulatsiooni, kuivõrd teabe vahetamine toimub samadel alustel nagu ühise hooldusõiguse teostamine või lapsega suhtlemise korra täitmine. Teiselt poolt, sellised vanemad, kes ei ole võimelised jõudma kokkuleppele ja kelle omavahelised suhted on konfliktised, vajavad täpsemat teabe andmise nõude reguleerimist, kuivõrd nende jaoks on oluline, et paberi peal oleks kirjas punktilise täpsusega, kuidas peab toimima nende omavaheline asjaajamine lapsega seotud küsimustes.

Erilist tähelepanu vajavad need pered, kus kohtu poolt on määratud lapsest lahus elava vanema ja lapse suhtlemise kord, kuid üks vanem on pidanud pöörduma kohtusse, sest teine vanem ei täida kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise korda. Sellisel juhul on ilmselge, et kui ei suudeta täita kohtu poolt määratud suhtlemiskorda, ei täideta ka teabe andmise nõuet. Kui kohus on suunanud vanemad, kellel ei õnnestu suhtlemiskorra täitmine perelepitusse, on selle tulemusena võimalik vanematevaheliste suhete paranemine, toimiva suhtlemiskorra määramine või varasemalt määratud suhtlemiskorra efektiivne täitmine ning sellest tulenevalt ka teabe andmise nõude täitmine. Samas, kui lepitusmenetlus ebaõnnestub, ei toimu ilmselt ka teabe andmise nõude edaspidist täitmist.

3. Teabe andmise ja lapse huvide seosed suhete säilitamise kontekstis

3.1. Lapse huvidest juhendumine teabe andmise nõude täitmisel

Lapse huvidest juhendumise standard on olnud prevaleeriv õigusnorm lapse hooldusõiguse vaidluste lahendamisel vanemate vahel pea nelikümmend aastat⁸⁴, sest otsustel, mis on tehtud kohtu poolt lapse hooldusõigusega seotud küsimustes, on pikaajaline mõju nii lapse kui ka kõikide perekonnaliikmete elule⁸⁵. Lapse õigused on inimõigused. Need on õigused, mis kehtivad kõigile sõltumata vanusest, soost, rahvusest või muudest tunnustest. Seega, lapsel on paljuski needsamad õigused, mis on täiskasvanutel. Kui räägime lapse õigustest, mõtleme lapse inimõigusi.⁸⁶

Lapse õiguste konventsiooni üks peamistest põhimõtetest on seada last puudutavates otsustes alati esikohale lapse huvid. Lapsesõbraliku ühiskonna kindlustamiseks peavad seadusandja, täidesaatev võim, ettevõtjad, ühingud ja ühiskonna liikmed hindama otsuste ning tegevuste mõju lastele. Otsuseid vastu võttes ja tegevusi planeerides tuleb alati arvestada lapse huvidega. Lapse huvide esikohale seadmine tähendab muuhulgas lapse ärakuulamist ja lapse arvamusega arvestamist.⁸⁷

Viimasel paaril kümnendil võib täheldada, et üha enam on hakatud välja selgitama laste huvisid ja seda mitte üksnes perekonnaõiguslikes vaidlustes. Ühiskonna ja õiguse areng viitab sellele, et ühiskonnas on järjest rohkem lisaks huvidele asutud arvestama ka lapse arvamusega. Laps peab saama oma sõna sekka öelda kõikide teda puudutavate otsuste tegemisel. Juba ÜRO lapse õiguste kaitse konventsiooni artiklis 12 sätestatakse kohustus tagada lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, seejuures tuleb lapse vaateid hinnata vastavalt tema vanusele ja küpsusele.⁸⁸

Üheks lapse ärakuulamise motiiviks on näidata lapsele, et tema arvamusega arvestatakse lisaks kodule ka ühiskonnas. Peale selle annab lapse ärakuulamine võimaluse tegutseda lapse huvides. ÜRO lastekaitse konventsiooni artikli 12 lõige 2, millega sätestatakse lapse arvamuse ärakuulamise kohustus, on seotud sama konventsiooni artikli 3 lõikes 2 sätestatuga, mis sätestab

⁸⁴ Emery, R. E., Scott, E. S. Gender Politics and Child Custody: the Puzzling Persistence of the Best Interests Standard. *Law & Contemporary Problems*, 2014, 77 (1), lk 69.

⁸⁵ Carter, S. B., Dale, S. Anatomy of a Child Custody Evaluation. *Florida Bar Journal*, 2001, 75 (6), lk 94.

⁸⁶ Lasteombudsman. Lapse õigused ja kohustused, 2014. www.lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapse-õigused-ja-kohustused (7.01.2016)

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Liiv, E. Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica*, 2006, 4, lk 257.

tegutsemise lapse „parimates huvides“. Lapse ärakuulamise eesmärk tsiviilkohtumenetluses on tavaliselt selles, et saaks lahendatud vanematevaheline vaidlusküsimus ja teha otsus, mis kõige enam vastaks lapse huvidele. Kuigi see ei ole eesmärk omaette, tunnevad lapsed reeglina kõige paremini oma vanemaid ja oskavad valgustada vanemate vahelise konflikti asjaolusid. Vanemad lapsed oskavad anda ideid või teha ettepanekuidki, kuidas vähemalt osaliselt mõlemat vanemat rahuldavat kompromissi kohtu vahendusel saavutada.⁸⁹

Kõige pikemaajalisem praktika kohtuniku poolt isiklikult laste ärakuulamise osas on Saksamaal, kus ligi 25 aastat kehtis hagita menetluste seadus⁹⁰, mis nägi ette laste ärakuulamise ilma vanusepiiranguteta. Praktikast kuulatakse seal ära lapsi, kes vähegi on suutelised oma seisukohta omama ja seda väljendama. Saksa Konstitutsioonikohus on sellist praktikat õigustades viidanud sellele, et „lastele kui inimõiguste ja inimväärikuse kandjatele tuleb hooldus- ja suhtlusõigust puudutavates vaidlustes jätta võimalus väljendada oma isiklikku suhtumist teistesse perekonnaliikmetesse“.⁹¹

Saksa kohtunike ja nende koolitajate koostöös on Saksa kohtupraktikat analüüsides välja töötatud praktilised juhised selle kohta, kuidas lapsi nende kognitiivsest keelelisest ja üldisest arengutasemest tulenevalt ära kuulata. Tähtis on lapsele selgitada, et tema arvamus on oluline.⁹²

Praktikas esineb juhtumeid, kus lapse tahtega ei saa arvestada. Kohus peab kalduma otsuses lapse tahtest kõrvale, kui see on lapse huvides. Nii näiteks on lapse huvides korrapärane kontakt oma vanematega ka juhul, kui laps ühe vanemaga enam kohtuda ei soovi. Lapse soovidesse peab kriitiliselt suhtuma ka siis, kui tekib mulje, et üks vanematest on last mõjutanud.⁹³

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 24 sätestab kohustuse seada esikohale lapse huvid kõigis lastega seotud avalik-õiguslike asutuste ja eraõiguslike institutsioonide toimingutes. Ka ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 3 punkt 1 sätestab, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekande asutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid.⁹⁴ Kuivõrd lapse huvid tuleb esile seada juba asutustes ja institutsioonides, lasub sama kohustus ka lapse vanematel. See tähendab, et lapsega seotud küsimuste üle otsustades on lapse vanemad kohustatud esile seadma lapse

⁸⁹ Ibid, lk 258.

⁹⁰ Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit § 50b.

⁹¹ Liiv, *supra* note 88, lk 258.

⁹² Ibid, lk 261.

⁹³ Ibid, lk 261.

⁹⁴ Hääl, *et al. supra* note 70, lk 88.

huvisid. Teabe andmise nõue ei ole siinkohal erandiks ning ka selle täitmisel peavad vanemad lähtuma lapse, mitte enda isiklikest huvidest.

Põhirõhk kõigi lapse kasvatamise ja hooldamisega seotud küsimuste puhul on lapse heaolul ja tema huvidega arvestamisel. Eestis tuleneb lapse huvidest juhindumise kohustus mitmest õigusaktist. Nii tuleb laste õiguste konventsiooni artikli 3 kohaselt arvestada lapse parima huviga, LaKS § 3 järgi on lastekaitse põhimõtteks alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid, PKS § 123 lg 1 kohustab kohut kõiki lapsesse puutuvaid otsustusi tegema eelkõige lähtudes lapse huvidest, arvestades seejuures kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvisid.

Lisaks on Euroopa Nõukogu ministrite komitee andnud suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta: liikmesriigid peaksid tagama, et kõikides lapsi otseselt või kaudselt mõjutavates juhtumites seataks esikohale laste parimad huvid. Euroopa Inimõiguste Kohus on lapse huvina näinud peamiselt kahes asjas: et tema perekondlikud sidemed säiliks, välja arvatud juhul, kui need on ebasoovitavad, ja et ta saaks areneda sobivas keskkonnas.

Isikliku arengu perspektiivist vaadates sõltub lapse parim huvi konkreetsetest asjaoludest, eriti lapse east ja küpsuse astmest, tema vanemate kohalolekust või puudumisest, teda ümbritsevast keskkonnast ja kogemustest.

Üheks lapse huvi väljaselgitamise võimaluseks on tema ärakuulamine. Lapse ärakuulamise eesmärk tsiviilkohtumenetluses on tavaliselt see, et saaks lahendatud vanematevaheline vaidlusküsimus ja vastu võetud otsus, mis kõige enam vastaks lapse huvidele.⁹⁵ On tavaline, et vanemad, kes omavahel vaidlevad näiteks lapse elukoha pärast, unustavad ära lapse huvid. Kohtu ülesanne sellises asjas on välja selgitada, millise vanema juures elades oleks lapse parimad huvid rohkem kaitstud.⁹⁶ Kohus on ka märkinud, et vanem ei või teostada oma õigusi vastuolus lapse huvidega ehk et vanemate õiguste võrdsuse põhimõtet piirab lapse huvi põhimõte.⁹⁷

Olukorras, kus lapsega koos elav vanem ei edasta lapsest lahus elavale vanemale ka viimase nõudmisel lapse isikuga ja varaga seotud teavet, lähtub lapsega koos elav vanem ilmselgelt pigem enda isiklikest mitte lapse huvidest. Seda on märgata eriti nende juhtumite puhul, kus vanematevahelised suhted on konfliktised, kokkulepete saavutamine võimatu ning vanemate omavaheline suhtlemine lapsega seotud asjadest puudulik. Siinkohal tuleb märkida, et selleks, et

⁹⁵ Lillsaar, *supra* note 25, lk 5-6.

⁹⁶ Kangur, *et al. supra* note 65, lk 349.

⁹⁷ RKTko 3-2-1-13-07, p 32

edastada lapsest lahuselavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta, ei pea vanematel olema head läbisaamist. Teabe edastamiseks piisab lihtsast e-kirjast, mis ei eelda edasist arutelu ega otsest suhtlemist.

Kuivõrd lapse huvides on suhte säilitamine ka lahus elava vanemaga ja lapsega seotud teabe edastamine lapsega koos elava vanema poolt lapsest lahus elavale vanemale aitab kaasa lapse ja lapsest lahus elava vanema suhte säilitamisele, on lapsega koos elaval vanemal igal juhul kohustus lähtuda lapse huvidest ja edastada sõltumata vanemate omavahelistest pingetest lapsest lahuselavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta.

3.2. Teabe andmise nõue USA-s, Austraalias, Saksamaal ja Taanis

Viimaste aastakümnedite jooksul on paljud USA osariigid oluliselt muutnud oma vanemate hooldusõigust puudutavaid seadusi. Traditsiooniliselt, pärast lahutust, jäi ühele vanemale ainuhooldusõigus. Tavaliselt vastutas lapse ema lapse eest ainuisikuliselt. Isale oli jäetud vaid lapse külastamisõigus. Indiana osariik oli USA-s esimene, kes võttis kasutusele ühise hooldusõiguse seaduse ja edendas seega lahutatud isade juurdepääsu oma lastele. Pärast seda on ühine hooldusõigus USA-s levinud pea kõikidesse osariikidesse. Sealjuures tõi ühise hooldusõiguse seaduse rakendamine endaga kaasa lapse parimatest huvidest juhindumise aspekti ühise hooldusõiguse teostamisel.⁹⁸ Selle tulemusel kerkis esile aga küsimus, et mida ühiskond üldse teab lapse parimatest huvidest⁹⁹, millised on lapse parimad huvid ja millest peaks üldse lähtuma lapse parimate huvide määramisel.

Tarnelli¹⁰⁰ on võrrelnud oma artiklis kahe USA osariigi lapse huvidest juhindumise standardi praktiseerimist. Tema selgituste kohaselt baseerub lapse hooldusõigus USA-s lapse huvidest juhindumise standardile, kuid kahes võrreldud osariigis, Vermont ja New Hampshire, tõlgendatakse seda erinevalt. Vermonti osariigis keskendutatakse vanemate elu kvaliteedile ega eelistata ühist hooldusõigust ning keskendutakse võistlevale menetlusele kohtutes perekonnavaidluste puhul. New Hampshire-is vastandatult, keskendutakse lapse elu kvaliteedile, sealhulgas eelistatakse New Hampshire-is ühist hooldusõigust ning perekonnavaidluste

⁹⁸ Halla, M. The Effect of Joint Custody on Family Outcomes. *Journal of the European Economic Association*, 2013, 11 (2), lk 279.

⁹⁹ Einhorn, J. Child Custody in Historical Perspective: A Study of Changing Social Perceptions of Divorce and Child Custody in Anglo-American Law. *Behavioural Sciences & the Law*, 1986, 4 (2), lk 119.

¹⁰⁰ Tarnelli, M. A. Joint Custody Presumption in Vermont: A Proposal for Co-Parenting. *Vermont Law Review*, 2012, 36 (4), lk 1015.

lahendamist kohtus selliselt, et vanemad teeksid koostööd ja pakuksid lapsele võimalust veeta kvaliteetselt aega mõlema vanemaga. Osariigis, kus keskendutakse vanemate elu kvaliteedile lapse elu kvaliteedi asemel, on tõenäoline, et vanemad, kes elavad lahus ja kelle omavaheline suhtlemine lapsega seotud asjades on konflikte, eelistavad üksteisega suhtlemisele ja lapsega seotud teabe vahetamisele üksteisega mittedirektsiooni suhtlemist. Seetõttu on osariikides, kus eelistatakse vanematevahelist koostööd ja keskendutakse lapse elu kvaliteedile, lapsega seotud teabe edastamine ja vahetamine ühelt vanemalt teisele loomulikum.

Ühiskonnas, kus ebatraditsiooniliste perekondade ülekaal on suurem traditsioonilistest perekondadest, peaksid käesoleva magistratöö autori arvates kohtud keskenduma vähem laste vanemate elule ja pöörama suuremat tähelepanu laste elule juhindudes laste huvidest hooldusõiguse küsimustes. Selline lähenemine toob kaasa teabe andmise nõude parema täitmise, kuivõrd lapse huvides on kui vanemad ja kohus jäätavad kõrvale vanemate elu kvaliteedi. Seda eelkõige põhjusel, et kui keskenduda lapse vanemate elu kvaliteedile, ei pruugi enamik vanemaid pidada oma elukvaliteeti heaks olukorras, kus vanemad elavad lahus ega soovi üksteisega suhelda, kuid on sunnitud üksteisega suhtlema lapsega seotud asjaoludes. Ülalpool analüüsitud artiklis on toodud eeskujuks New Hampshire lapse huvidest juhendumise praktikat ja pakutud lahendusena, et Vermont-i osariigi huvides oleks selline lapse huvidest juhendumise praktika ülevõtmine nagu on lisaks New Hampshire-ile enamikes teistes osariikides.

Käesoleva magistratöö autor nõustub Tarnelli artikli järeldusega, et kõikide osariikide huvides on juhendada laste huvidest, sest nii kasvavad lastest korralikud kodanikud, kes otsustavad osariigi toimimise üle kunagi tulevikus ning just seetõttu on oluline laste emotsionaalse ja füüsilise seisundi eest vastutamine. Osariigid peaksid soodustama ja kaasa aitama vanemate, kelle abielulised suhted on lõppenud või kelle kooselu on purunenud, koostöö toimimisele ja julgustama neid jätkama ühise hooldusõigusega, kuivõrd see on lapse huvides ning võib seega ära hoida halvimaid aspekte ja traumasid, mis tekivad lastel pärast vanemate lahkuminekut¹⁰¹. Laste huvidest juhendumine tagab ka parema teabe andmise nõude täitmise, kuivõrd olukorras, kus vanemad juhenduvad enda huvidest ja ei soovi enda huvidest lähtuvalt teise vanemaga suhelda, ei pruugi nad ka edastada teisele vanemale lapsega seotud teavet.

Sarnaselt Tarnelliga argumenteerib ka Levy¹⁰², et teadlased nõustuvad kindlameelselt, et lapsel läheb elus paremini, kui mõlemad vanemad osalevad lapse elus. Kui lapse elus osaleb nii tema

¹⁰¹ DiFonzo, J. H. From the Rule of One Shared Parenting: Custody Presumptions in Law and Policy. *Family Court Review*, 2014, 52 (2), lk 213.

¹⁰² Levy, *supra* note 21, lk 57.

ema kui ka isa ja eelduslikult on lapse vanemad abielus, aga ühtlasi ka siis, kui lapse vanemad on lahutatud, on tõenäolisus, et laps satub seostesse narkootikumidega ja kuritegevusega, palju väiksem. Samuti on sellisel juhul tõenäolisus, et laps lõpetab keskkooli, palju suurem. Lisaks on laps üldiselt paremate sotsiaalsete oskustega. Kuivõrd eelnimetatud faktist ei saa kasu mitte ainult lapsed, vaid kogu ühiskonna turvalisus ja stabiilsus, peaksid osariigid ka Levy arvates soodustama ja aitama vanemaid ühise hooldusõiguse teostamise valimiseks.

Viimasel aastakümnel on USA-s tohutult kasvanud selliste hooldusõiguse vaidluste arv, kus vanemad elavad erinevates osariikides¹⁰³. See omakorda teeb lapsest lahus elava vanema ja lapse suhtlemise keerulisemaks. Sellisel juhul on lapsega seotud teabe edastamine lapsest lahus elavale vanemale äärmiselt oluline, sest lapsest lahus elav vanem on lapse elust niigi eraldatud elukohade vahemaa tõttu. Kui vanemated suudavad pärast erinevatesse osariikidesse kolimist säilitada head suhted ja teha koostööd lapsega seotud küsimustes, ei ole neil ka raskusi teabe vahetamisega. Eriti juhtudel, kui laps viibib teatud aja ühe vanemaga ja teatud aja teisega. Sellisel juhul arutavad vanemad lapsega seotud küsimusi ja lapse üleandmine toimub eriliste katsumusteta.

Probleemid teabe edastamisel tekivad aga sellistes olukordades, kus vanematevahelised suhted on konfliktised ja ehkki laps viibib teatud aja ühe vanemaga ühes osariigis ja teatud aja teise vanemaga teises osariigis, toimub lapse üleandmine omavahel sõnagi vahetamata. Ette on tulnud ka olukordi, kus pärast lapse visiiti teise osariiki, ei tagastata last tema elukohajärgsesse osariiki. Nimetatud situatsioonides on ilmselge, et kui vanemad ei ole võimelised kokku leppima lapse viibimiskoha suhtes, ei toimu ka adekvaatset teabe edastamist. Samas oodatakse USA-s nii osariikide kui ka kohtu poolt vanematelt toimivat koostööd lapsega seotud küsimustes ja enamasti kohanevad vanemad selle ootusega, sest vastasel juhul võidakse vanemalt, kes ei soodusta koostööd, hooldusõigus ära võtta¹⁰⁴. USA-s on üldiselt mõlemad vanemad piisavalt adekvaatsed, et edastada üksteisele lapsega seotud teavet ja kasvatada last ühiselt ka pärast abieluliste suhete lõppemist või kooselu purunemist.

Moloney¹⁰⁵ kirjeldab oma artiklis lapse ja vanema suhte tagamaid ja tulevikku Austraalias. Ajalooliselt on arhetüüpsed isad Austraalias olnud perest kuidagi emotsionaalselt eraldunud. Seda

¹⁰³ Bodenheimer, B. M. Progress Under the Uniform Child Custody Jurisdiction Act and Remaining Problems: Punitive Decrees Joint Custody, and Excessive Modifications. *California Law Review*, 1977, 65 (5), lk 979.

¹⁰⁴ Levy, *supra* note 21, lk 58.

¹⁰⁵ Moloney, L. Meaningful relationships' in the Family Law Act Amendments of 2006: A Socio-Legal Perspective on Fathers, Mothers and the 'Sharing' of Parenting After Separation. *Journal of Family Studies*, 2009, 15 (1), lk 9-19.

põhjusel, et Austraalias oli enesestmõistetav, et isad töötasid täistööajaga või neilt oodati töötamist täistööajaga ja emad seejuures tegid võib-olla poole ajagada tööd pere sissetuleku täiendamiseks. Moloney väidab, et side lapse ja hea ema vahel väljendub järjekindlas füüsilises kiindumises, mis on lapsele oluliseks eeliseks. Isad ja kasuemad võivad seda jäljendada ja mõnikord isegi edukalt, kuid ema ja lapse kiindumus on bioloogiliselt määratud sügavate geneetiliste faktoritega, mis mitte kunagi ei kohaldu isale või kasuemale. Samas puuduvad tõendid, et naised on bioloogiliselt paremad vanemad, kui mehed. Moloney toob näiteks, et paljude loomade seas on näha, näiteks huntide põhjal, et nad on suurepärased isad.

Artikli lõpus jõuab Moloney järeldusele, et lähtuda tuleb lapse mitte vanema perspektiivist. Mõtestatud suhted laste ja vanemate vahel tuleb välja töötada ja toetada läbi emotsionaalsete sidemete, mida ei saa kuidagi määrata õigusaktiga. Kuid emotsionaalset sidet mõlema vanemaga saab õiguslikult ja sotsiaalselt toetada, lähtudes eelkõige lapse huvidest, et ta saab olla emotsionaalselt seotud mõlema vanemaga ning et mõlemal vanemal, nii emal, kui ka isal, saab tekkida side oma lapsega. Siiski leiab Moloney, et mõtestatud suhted ja ühine hooldusõigus on eelkõige psühholoogiline, kuivõrd matemaatiline või õiguslik küsimus.

Käesoleva magistritöö autor nõustub Moloney artiklis toodud väidetega lapse ja vanema emotsionaalse sideme kohta. Mõlemal vanemal võib see tekkida, kuid võib sama hästi ka mitte tekkida. Autor ei nõustu väitega, et lapse ja ema vahel on tugevam emotsionaalne side tulenevalt geneetilistest faktoritest. Seda võib tunda lapse ema oma lapse suhtes nii nagu ei saa seda tunda kasuema, kuid asjaolu, et ka laps seda tunneks, on puhtalt ainult vanema teha. Seetõttu on väga oluline artikli järeldus, et lähtuda tuleb lapse, mitte vanema perspektiivist. Asjaolu, et lapse ema tunneb lapsega emotsionaalset sidet, mis tuleneb geneetilistest faktoritest, ei anna alust arvata, et laps ka seda tunneb. Seetõttu on äärmiselt oluline, et vanem lähtuks alati lapse perspektiivist. Vastasel juhul leiab vanem, et tema tunneb sidet ja kõik on korras, kuid lapse huvid jäävad niimoodi tähelepanuta.

Lisaks ei nõustu autor väitega, et mõtestatud suhted ja ühine hooldusõigus on eelkõige psühholoogiline küsimus, sest olukorras, kus lapse ema on eraldanud lapse isa perekonnast juba lapse sünnist saati, ei ole lapsel oma isaga psühholoogilist sidet ning selleks, et see saaks tekkida, tuleb sekkuda asjasse õiguslikult. Kui lapse ema takistab isal lapsega suhtlemist juba lapse sünnist saadik, ei saa lapsel ja isal kuidagi tekkida psühholoogiline side. Kui on olemas õiguslik regulatsioon, mis ütleb, et lapse ema peab aitama kaasa lapse ja isa psühholoogilise sideme tekkimisele, saab seda rakendada praktikas.

McInnes argumenteerib oma artiklis¹⁰⁶, et Austraalias tähendab ühine hooldusõigus keskendumist vanematele, mitte lastele, jättes seega kõrvale laste huvidest juhendumise. See aga tõstatab küsimuse, kuidas kaitsta lapse paremaid huve kaitsmata seejuures lapse põhilisi inimõigusi. Austraalias kehtiv olukord on pigem selline, kus vanemad valivad lahku minemisel, et last jääb kasvatama lapse ema. Ainult 3% laste üle teostavad hooldusõigust vanemad ühiselt. Austraalia perekonnaõiguse kohaselt teostavad vanemad ühist hooldusõigust, kuid perekonnaseaduses on kirjas faktorid, mida rakendada, kui vanemad ei jõua teatud küsimustes kokkuleppele. Need faktorid juhinduvad lapse parimatest huvidest. Paljud vanemad võivad arvata, et nad käituvad lapse parimatest huvidest juhindudes, kuid tegelikes olukordades nad pigem ei arvesta lapse huvidega, keelates lapsel omada tähendusrikast suhet teise vanemaga.

Uuring, mida on artikli kirjutamisel kasutatud, kajastab olukorda, et Austraalias tahaksid 74% laste isadest veeta rohkem aega oma lastega. 41% emadest tahaksid, et isad veedaksid rohkem aega oma lastega. Järelikult ei ole vanemate vahel mõlemat vanemat rahuldavaid kokkuleppeid. Austraalias on leitud, et ühine hooldusõigus ei ole alati parim lahendus laste parimatest huvidest juhindudes. On leitud, et vanemate ühise hooldusõiguse teostamisega jätkamine pärast lahku minekut toimib vaid vähestel juhtudel. Nendel juhtudel, kus vanemad on ise valinud seda jätkata ja suudavad suhelda, kokku leppida ning vormistada toimivad lahendusi. Kuna ühise hooldusõiguse jätkumisel peavad lapsed elama kahes kohas, ei ole see tihti lapse parimates huvides. Samuti olukorras, kus vanemad ei suuda kokku leppida, ei saa toimida ühise hooldusõiguse teostamine kuna see võib tekitada vanemate vahel konflikte ja pingeid ning see omakorda mõjub lastele. Artiklis on toodud näitena, et tihti peavad emad ühise hooldusõiguse puhul andma lapsed vägivaldsetele isadele. Seega ei ole ühine hooldusõigus lapse huvides.

Samas väidavad Chrisholm ja McIntosh¹⁰⁷, et ei üldtingimused laste tervislikule emotsionaalsele arengule ega ka kindlad uued seisukohad uues õigusaktis, nimelt et enamike laste huvides on mõlema vanema aktiivne osalemine lapse elus ja vanemate omavaheline koostöö pärast lahkuminekut, ei ole vastuolus lapse parimatest huvidest juhendumise standardiga. Chrisholm ja McIntosh leiavad, et lapsed saavad mõlema vanema osalemisest nende elus ja vanemate koostööst pigem kasu. Erandlikud on vaid olukorrad, kus vanemate vahel on järjepidev ja sügav konflikt.

¹⁰⁶ McInnes, E. What's Wrong With a Presumption of Joint Custody? *Family Matters*, 2003, 65, lk 62-65.

¹⁰⁷ Chisholm, R., McIntosh, J. Cautionary Notes on the Shared Care of Children in Conflicted Parental Separation. *Journal of Family Studies*, 2008, 14 (1), lk 49.

Magistritöö autor nõustub McInnes artiklis toodud argumentidega, et ühise hooldusõiguse teostamise jätkumise üle otsustamisel pärast vanemate lahku minekut tuleb eelkõige lähtuda lapse huvidest. Kui ühise hooldusõiguse teostamine tekitab lapsele rohkem kahju, kui toob kaasa head, tuleb lõpetada ühine hooldusõigus. Seejuures nõustub autor ka Chrisholmi ja McIntoshi argumentidega, et kindlasti on lapsele pigem kasulik, kui tema mõlemad vanemad osalevad pärast lahkuminekut aktiivselt lapse elus ja teevad koostööd lapsega seotud küsimustes, kuid erandlikes olukordades, kui vanemate vahel esinevad järjepidevad konfliktid, kahjustab ühine hooldusõigus last rohkem, kui ainuhooldusõigus ja seega ei ole selline vanemate osalemine lapse elus mitte kuidagi lapse huvides.

Fletcher ja StGeorge selgitavad oma artiklis¹⁰⁸ sarnaselt Moloney'le, et isade stereotüüp Austraalias on hakanud muutuma. Kui varasemalt olid isad vaid perekonna finantsilised varustajad ja neil oli kõigest õigus oma last külastada, siis nüüd on hakatud isa ja lapse suhtele rohkem tähelepanu pöörama. See omakorda tähendab, et isadel on rohkem huvi ja rohkem õigust saada lapse emalt last puudutavat teavet. Kuivõrd ajalooliselt olid isad lapse elust niiõelda välja lõigatud, siis puudus neil ka sisuliselt õigus saada lapse emalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Kõikide küsimustega tegeles lapse ema üksinda.

Tänaseks päevaks jagavad Austraalias vastutust lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta lapse ema ja lapse isa koos. See uudne lähenemine tekitab samas probleeme, mis on Eestis näiteks juba tavapärased – kes, millisel määral ja mille eest vastutab. Sellest tulenevalt on Austraalias hakatud pakkuma perenõustamist, et vanemad saaksid suhelda, läbi rääkida ja jõuda mõlemat vanemat rahuldava kokkuleppeni. Tulemused on näidanud, et ajaloolistel põhjustel on väga raske kaasata lapse isasid otsustusprotsessi. Järelikult on sama keeruline tekitada teabe edastamise praktikat.

Analüüsitud artiklite põhjal vajab magistritöö autori arvates märkimist asjaolu, et Austraalias olid lapse isad ajalooliselt lapse kasvatamisest ja lapse elu üle otsustamisest välja jäetud, kuid tänapäeval on järjest rohkem liigutud laste isade otsustusprotsessi kaasamise poole. Laste isad on ise välja näidanud huvi ja samuti soovivad osad emad, et laste isad osaleksid rohkem laste elus.

Lapse huvidest juhendumine on Austraalia perekonnaseadusesse sisse viidud 2006.a muudatusega ja on sellest ajast alates juhtiv printsiip otsuste tegemisel pärast vanemate abieluliste suhete lõppemist või kooselu purunemist. Eeltoodust tulenevalt võib väita, et teabe

¹⁰⁸ Fletcher, R. J., StGeorge, J. M. Practitioners' understanding of father engagement in the context of family dispute resolution. *Journal of Family Studies*, 2010, 16 (2), lk 101-115.

andmise nõue on Austraalias alles tekkimas, kuivõrd ühist hooldusõigus on Austraalias hakatud praktiseerima alles viimastel aastatel. See tähendab, et kui varem olid lapsed alati emadega ja isad ei tundnud huvi laste vastu ning nendelt ei oodatudki seda, siis nüüdsest on tekkimas olukord, mis on Eestis olnud juba pikemat aega. Olukord, kus pärast vanemate lahkuminekut ei jää lapsed emaga, vaid võimalik on ka laste jätmine isale ning sellest tulenevalt nõuavad laste emad laste isadelt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Kuid ka olukord, kus sarnaselt varasemale praktikale jääb laps pärast vanemate lahkuminekut emaga, kuid laste isad tunnevad laste vastu suuremat huvi ja nõuavad seega ka laste emadelt laste isikuga ja varaga seotud teavet.

Saksamaa tsiviilseadustiku¹⁰⁹ kohaselt on igal vanemal õigus õigustatud huvi korral nõuda teiselt vanemalt lapse isiklike asjaoludega seotud informatsiooni, kui see ei ole vastuolus lapse parimate huvidega. Samuti on Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud lapse bioloogilise, kuid mitte juriidilise isa õigus nõuda lapse isiklike asjaoludega seotud informatsiooni lapse mõlemalt vanemalt, kui lapse bioloogilisel isal on selleks õigustatud huvi ning kui see ei ole vastuolus lapse parimate huvidega. Kuivõrd Eestis kehtiva PKS redaktsiooni § 144 kohaselt on vanemal õigus nõuda teiselt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud tähtsate asjaolude kohta, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega, tuleb magistritöö autori arvates asuda seisukohale, et PKS redaktsiooni teabe andmise nõue on üle võetud Saksa õigusest. Seda kinnitab ka fakt, et üldiselt on Eesti tsiviilõiguse loomisel võetud eeskujuna Saksa õigusest.

Samas Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõude teine pool, mis puudutab lapse bioloogilise, kuid mitte juriidilise isa õigust nõuda lapse isiklike asjaoludega seotud teavet, ei ole Saksa õiguse näitel Eesti õigusesse üle võetud. Järelikult on Eestis kehtiva PKS redaktsioonis sätestatud teabe andmise nõue kitsam, kui Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõue. Kuivõrd lapse juriidiliseks isaks saab lapsendamise kaudu, siis Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõude teist poolt ei olekski võimalik Eesti õigusesse üle võtta, kuivõrd see oleks vastuolus PKS § 156 lõikega 1, mille kohaselt vanema hooldusõigus peatub lapsendamiseks nõusoleku andmise hetkest ning sellest alates ei tohi vanem lapsega isiklikult suhelda.

Teiselt poolt võib aga Saksamaa tsiviilseadustiku teabe andmise nõude kohaselt lapse bioloogiline, kuid mitte juriidiline isa nõuda lapse isiklike asjaoludega seotud informatsiooni lapse mõlemalt vanemalt, kui lapse bioloogilisel isal on selleks õigustatud huvi ning kui see ei

¹⁰⁹ German Civil Code, section 1686.

ole vastuolus lapse parimate huvidega. Seega võib lapse bioloogiline isa nõuda lapsega seotud teavet mõlemalt vanemalt, mitte lapselt endalt ning sellega on välistatud lapsega isiklik suhtlemine, mida keelab PKS § 156 lg 1.

Järelikult on magistritöö autori seisukohalt võimalik Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõude ülevõtmine osas, mis puudutab lapse bioloogilise, kuid mitte juriidilise isa õigust nõuda lapse isiklike asjaoludega seotud teavet, Eesti õigusesse võimalik. Samas ei pea magistritöö autor seda vajalikuks, sest kui lapse bioloogiliselt isalt on hooldusõigus ära võetud, siis ilmselt puudub lapse bioloogilisel isal üldiselt ka õigustatud huvi nõuda lapse isiklike asjaoludega seotud informatsiooni ning üldiselt ei oleks see ka lapse parimates huvides.

Taani õiguse kohaselt võib vanem, kellel ei ole hooldusõigust, nõuda lapsega seotud asjaolude kohta informatsiooni koolidelt, lastehooldusasutustelt, tervishoiuasutustelt, sotsiaalorganitelt, erakliinikutelt, arstidelt ja hambaarstidelt¹¹⁰. Kuivõrd Eesti PKS redaktsiooni § 144 kohaselt on vanemal õigus nõuda teiselt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud tähtsate asjaolude kohta, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega, tuleb magistritöö autori arvates asuda seisukohale, et Taani õiguses kohalduv teabe andmise nõue on sõnastatud tunduvalt laiemalt, kui Eestis kehtiv teabe andmise nõue.

Lisaks eelpool mainitule ei hõlma Taani õiguses kehtiv teabe andmise nõue lapse parimatest huvidest juhendumist. Samas leiab magistritöö autor, et ehkki Eesti regulatsioon kaitseb tõhusamalt lapse huvisid, võib käesolevas magistritöös analüüsi alusel väita, et Eestis kehtiv regulatsioon vajab täpsemat või ka laiemat sõnastust. Taani õiguses sätestatud teabe andmise nõuet ei saaks küll sellisel kujul Eesti õigusesse üle võtta, kuid sellest saab võtta eeskjuju ning lähtudes sellest sõnastusest muuta Eestis kehtivat regulatsiooni ja seoses sellega ka praktikat.

Magistritöö autor leiab, et kui lapsest lahus elav vanem on pöördunud korduvalt lapsega koos elava vanema poole lapse isikuga ja varaga seotud teabe saamiseks, kuid lapsega koos elav vanem keeldub teavet edastamast või ei reageeri lapsest lahus elava vanema nõudmisele, võiks lähtudes Taani õiguses sätestatud teabe andmise nõudest tekkida lapsest lahus elaval vanemal õigus nõuda teavet ka lapse lasteaiast, koolist, huviringist, perearstilt, psühholoogilt või sotsiaaltöötajalt. Teiselt poolt võib ette tulla olukordi, kus eelpool mainitud asutuste töötajad on ülekoormatud lapsest lahus elavate vanemate kõnedest ja e-kirjadest ega jõua lapse vanemale õigeaegselt vastata.

¹¹⁰ Gyldenlove Jeppesen de Boer, C., Lund-Andersen, I. CEFL National Report for Denmark. Parental Responsibilities, 2006. www.ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Parental-Responsibilities.pdf (6.04.2016)

Kui Eesti õigusesse tuua üle Taani õiguses sätestatud teabe andmise nõue sellisel kujul nagu ta on algselt sõnastatud, võib tekkida olukord, kus lapsest lahus elav vanem kuritarvitab oma õigust nõuda teavet asutustelt ja nende töötajatelt ega pöördu enam esmajärjekorras lapsega koos elava vanema poole teabe saamiseks. Seda eriti juhul, kus vanematevahelised suhted on konfliktised ning vanemad pigem ei soovi omavahel suhelda ega arutada lapsega seotud küsimusi.

Eelkõige peaksid lapsega seotud asjaolusid arutama vanemad omavahel nagu ka hooldusõiguse ja suhtlusõiguse küsimusi. Samas on nii vanema hooldusõigust kui ka lapsega suhtlemisõigust puudutavate küsimustega lapsevanematel võimalus pöörduda sotsiaaltöötaja või kohtu poole. Järelikult tuleb magistriltõõ autori seisukohalt anda lapsest lahus elavale vanemale võimalus pöörduda instutsioonide poole ka teabe andmise nõuet puudutavate küsimustega. Kuid enim äramärkimist vajab asjaolu, et institutsioonide poole tuleks ja peaks vanem pöörduma viimse variandina ning seda alles siis, kui on ilmselgelt välja tulnud, et esiteks on lapsest lahus elav vanem korduvalt proovinud teavet nõuda lapsega koos elavalt vanemalt ning teiseks, et lapsega koos elav vanem on, kas sõnaselgelt keeldunud lapsest lahus elavale vanemale teavet edastamast või on korduvalt ja järjepidevalt eiranud lapsest lahus elava vanema pöördumisi. Teabe nõudmisel, andmisel ja edastamisel nagu ka teiste vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemisõiguse põhimõtete puhul tuleks eelkõige lähtuda lapse parimatest huvidest ning vanemal peab olema kindlaks tehtud, et vanemal on teabe nõudmiseks õigustatud huvi olemas.

3.3. Lapse ja vanema suhte säilimise eeldused

Meie laste tulevik sõltub otsustavalt nende üleskasvatamise kvaliteedist.¹¹¹ Seetõttu on laste kasvatamisel äärmiselt olulised vanemate oskused, teadmised ja suhtumised, sest need määravad tulevikus lapse ja vanema suhte. Perekonna, aga eelkõige mõlema vanema, osavõtt lapse elust on esmajärguline. Kui laps on piisavalt küps ja suudab mõelda ning vastutada ise, tekivad ka temal kohustused tema ja tema vanema suhte säilitamiseks. Kuid esmajärguline on siiski vanemate teha.

Westman püstitab oma artiklis¹¹² hüpoteesi, et vanematel ei ole vaja eraldi õigusi, vaid nende õigused tulenevad nende laste õigustest ja jõuab järeldusele, et lapsed on ühiskonna kõige

¹¹¹ Pawlowski, R. Alternative Dispute Resolution for Hague Convention Child Custody Disputes. Family Court Review, 2007, 45 (2), lk 302.

¹¹² Westman, J. C. Children's Rights, Parents' Prerogatives, and Society's Obligations. Child Psychiatry & Human Development, 1999, 29 (4).

haavatavamad liikmed. Seetõttu peavad inimõigused algama laste õigustest ühiskonnas ja nende peredes. Ühiskonna kõige haavatavamate liikmetena on lastel põhiõigusena õigus vanemlikule hoolitsusele ja kaitsele. Seadusest tuleneb ühiskonna arengule vastav õigus nõuda vanemlikku hoolitsust¹¹³. Tõsiste olukordade puhul vastutavad vanemad oma lastele tekitatud kahjude eest. Lastel on seevastu vastastikune kohustus austada oma vanemaid ja teha oma vanematega koostööd. Järelkult vastutavad lapse ja vanema suhte säilimise eest mõlemad pooled. Vanemad peavad lapse kasvatamise ajal või lapse täisealiseks saamiseni tagama lapsele hoolituse ja kaitse. Lapsed peavad samal ajal olema koostööaldis ja näitama välja austust oma vanemate vastu. Siiski on eeskätt vanemate teha see, kui koostööaldis on lapsed kasvades ja kui palju austavad nad oma vanemaid.

Käesoleva magistritöö autor nõustub täielikult Westmani artikli argumentide ja järeldustega, et lapsed küll peavad näitama austust oma vanemate suhtes ja olema igakülgsest valmis oma vanematega koostööd tegema, kuid lapse esimesed eluaastad määravad selle, milline inimene, milliste väärtushinnangute ja suhtumistega ta suureks kasvades on ning selle eest vastutavad vanemad, sest just nendega veedab laps oma esimesed eluaastad. Kui keskkond, kus laps peab väiksena kasvama, ei ole mitte kuidagi turvaline ega hoolitsev, ei saa vanemad eeldada, et laps neid tulevikus austab lihtsalt seetõttu, et nad on tema vanemad ning nad on andnud temale elu. Laps on väga haavatav väike inimene, kes ei saa ennast mitte kuidagi kaitsta. Selle kaitse peavad tagama lapsele teda igapäevaselt ümbritsevad ja kasvatavad inimesed.

Autor leiab, et vanemliku hoolitsuse ja kaitseta jäetud laps, kuid kes ei ole perest eraldatud, vaid kasvanud üksinda ja õppinud ennast ise kaitsma just iseenda vanemate eest, ei ole kohustatud tulevikus austama inimesi, kelle eest ta pidi ennast ise kaitsma. Sellest tulenevalt leiab autor, et lapse ja vanema suhte säilimise eelduseks on vanemate kohustus pakkuda lapsele vanemlikku hoolitsust ja kaitset. Lapse kohustus austada oma vanemaid ja teha nendega koostööd tekib lapsel alles juhul, kui vanemad on oma kohustusega, pakkuda lapsele vanemlikku hoolitsust ja kaitset, hästi hakkama saanud. Juhul, kui vanemad ei ole suutnud pakkuda lapsele vanemlikku hoolitust ja kaitset, ei ole neil õigust oodata lapselt tulevikus austust oma vanemate vastu ja soovi nendega koostööd teha. Lapsevanemad vastutavad otseselt lapsele tekitatud kahjude eest ning need tagajärjed tulevad ilmsiks alles aastaid hiljem.

Lapse ja vanema suhtlemine on vanema juhendamise ja vanema sotsiaalse toetuse keskne aspekt. See tähendab, et lapse ja vanema suhte säilitamise üheks eelduseks on lapse ja vanema

¹¹³ Göttig, Uusen-Nacke, *supra* note 24, lk 86-87.

suhtlemine. Arnarsson ja Bjarnason'i läbi viidud ühise hooldusõiguse ning lapse ja vanema suhtlemise uuringus¹¹⁴ selgus, et laste raskused vanematega suhtlemisel varieeruvad eri riikides lapse vanuse, soo ja perekonna struktuurist tulenevalt. Raskused suhtlemisel nii ema kui ka isaga suurenevad märgatavalt 11-13-aastaste laste seas ja esinevad uuesti 13-15-aastaste laste seas. Samas on märgitud, et uuringu järeldused, mis puudutavad perekonna struktuuri assotsieerumist raskustega vanematega suhtlemisel, keskenduvad pigem vanemas eas lastele ega kehti alla 11-aastastele lastele. Uuringus leiti üldiselt, et poistel ja tüdrukutel on võrdväärselt raskusi oma emaga suhtlemisel. Samas on märgitud, et mõndades riikides oli poistel rohkem raskusi emaga suhtlemisel, kui tüdrukutel, kuid teistes riikides jällegi oli poistel vähem raskusi oma emaga suhtlemisel, kui tüdrukutel. Kusjuures kindlat geograafilist mustrit selle erinevuse puhul ei ole täheldatud.

Uuringust järeldus, et tüdrukutel oli, sõltumata elukorraldusest, enam kui kaks korda rohkem raskusi suhtlemisel oma isaga, kui poistel. Sellest järeldub, et isad on rohkem seotud poegade, kui tütardega ning emad seejuures toetavad ühtviisi nii poegasid kui tütreid. Sõltumata nendest piirangutest, leidsid uuringu autorid, et pere jõukus ennustab oluliselt suuremat riski lapse häiritud suhtlemisel nii ema kui ka isaga. See tähendab, et majandusraskuste all kannatavate perede lastel on halvemad suhted oma vanematega, kui jõukamate perede lastel. Seda meedet võib seega arvestada adekvaatse kontrollina, et majandusraskused on potentsiaalselt segavaks faktoriks perekonna struktuuri ja vanemlike suhete vahel.

Uuringu tulemusel selgus, et lastel, kelle vanemad ei ela enam koos ühise perena, on palju raskem rääkida oma emaga, kui nendel lastel, kelle vanemad elavad koos. See on osaliselt tõsi siis, kui lapsed ei ela koos oma emaga või vastupidiselt, kui lapsed elavad koos üksikemaga või ka ema ja kasuisaga. Järelikult on vanemate lahutamise tulemuseks vanema väiksem kaasatus lapse elus. Kusjuures kasuisa olemasolu peres ei näidanud erilist mõju lapse suhtlemisele lapse emaga.

Uuringus leiti ka, et lastel on raskem rääkida oma isaga tähtsatel teemadel, kui lapse isa ei ela lapsega koos. Ehkki lapsest lahus elavad isad veedavad lastega rohkem aega, kui lapsega koos elavad isad, on lastel siiski kergem rääkida isaga, kui ta elab lapsega koos. Lisaks sellele on lastel, kes elavad koos üksikisaga sama hea suhtlemine isaga nagu nendel lastel, kelle vanemad elavad koos ühise perena. Lastel, kes elavad isa ja kasuemaga, on isaga sama laadi suhtlemine nagu nendel lastel, kes elavad üksikemaga või ema ja kasuisaga.

¹¹⁴ Arnarsson, A. M., Bjarnason, T. Joint Physical Custody and Communication with Parents: A Cross-National Study of Children in 36 Western Countries. *Journal of Comparative Family Studies*, 2011, 42 (6).

Antud uuringu põhiline järeldus oli, et lastel, kelle vanemad elavad eraldi, kuid teostavad ühist hooldusõigust, on sama palju või vähem probleeme vanematega suhtlemisel, kui nendel lastel, kelle vanemad elavad koos ühise perena, kuid vähem probleeme, kui nendel lastel, kelle vanemad ei ela koos ühise perena ja kus üks vanem teostab hooldusõigust ainuisikuliselt. Emaga suhtlemisel ei esine probleeme sellistel lastel, kelle vanemad elavad koos ühise perena ega ka nendel, kelle vanemad ei ela koos, kuid teostavad ühist hooldusõigust. Isaga saavad tähtsatest asjadest rääkida paremini need lapsed, kelle vanemad elavad koos ühise perena. Lastel, kelle vanemad ei ela koos, oli isaga suhtlemine tähtsatel teemadel märgatavalt raskendatud. Uuringust nähtub, et ühise hooldusõiguse teostamine sealjuures ühise perena elamisel mõjub lapse suhtele tema bioloogiliste vanematega paremini, kui ühise hooldusõiguse teostamine pärast vanemate lahkuminekut. Seda eelkõige põhjusel, et pärast vanemate lahkuminekut võivad tekkida mõlemal vanemal majandusraskused ning need olid määratletud segava faktorina lapse ja vanema suhte säilitamisel. Näiteks peab vanem, kes elab lapsest lahus, maksma lapsega koos elavale vanemale elatist. Kui vanemad elavad koos ühise perena, on lapse ülalpidamiskulud enamasti vanemate vahel jaotatud. Elatise maksmine võib juba omakorda mõjutada lapse ja lapsest lahus elava vanema suhet, kuivõrd lapsega aega veetes ei pruugi lapsest lahus elaval vanemal jätkuda vahendeid ja laps tunneb, et tal on lapsest lahus elava vanemaga igav, sest vanem ei saa tulenevalt vahendite puudumisest pakkuda lapsele meelelahutust. See viib aga olukorrani, kus laps ei soovi enam veeta aega lapsest lahus elava vanemaga ning selle tulemusel ei pruugi olla võimalik lapse ja lapsest lahus elava vanema suhte efektiivne säilitamine.

Viimse järeldusena on uuringu autorid rõhutanud, et vanemad, kes on otsustanud jagada hooldusõigust, ei pea kartma negatiivset mõju nende suhtele oma lastega. Lastel, kelle vanemad teostavad ühist hooldusõigust, on üldiselt vähemalt sama hea suhe oma vanematega nagu nendel lastel, kelle vanemad ei ela enam koos ühise perena. On tõenäoline, et faktorid nagu majandusraskused, ajalised piirangud lapsega koosviibimiseks, vanemate omavaheline suhtlemine, lapse isa lapsega veedetud aja kvaliteet ning kvantiteet ja sotsiaalne valik ühise hooldusõiguse teostamiseks, mängivad tähtsat rolli lapse ja vanema suhte säilitamisel. Lisaks eelpool mainitule on märkimisväärne roll lapse ja lapsest lahus elava vanema suhte säilitamisel lapsega koos elava vanema poolt lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta teabe edastamine lapsest lahus elavale vanemale. Samuti toetab lapse ja lapsega koos elava vanema suhet lapse isikuga ja varaga seotud teabe edastamine lapsega koos elavale vanemale lapsest lahus elava vanema poolt selle aja kohta, mil laps viibis lapsest lahus elava vanemaga. Järelikult saab lapse ja teise vanema suhte säilitamisele kaasa aidata mitte ainult lapsega koos elav vanem, vaid ka

lapsest lahus elav vanem. Seega vastutavad lapse ja vanema suhte säilitamise eest lapse mõlemad vanemad, kuivõrd vanema kohustus on toetada teise vanema suhet lapsega. Lapse isikuga ja varaga seotud teabe nõue kehtib seega mõlemale vanemale ja mõlemal vanema on nii õigus nõuda teavet, kui ka kohustus edastada teisele vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet.

Toetudes käesolevas alapeatükis analüüsitle on magistritöö autori seisukohalt lapse ja vanema suhte säilimise eeldusteks vanemate oskused, teadmised, suhtumised, mõlema vanema osavõtt lapse elust, vanemate poolt lapsele hoolitsuse ja kaitse tagamine ning kui need on tagatud, siis peavad lapsed vanemate suhte säilitamise eesmärgil austama oma vanemaid ja olema nendega koostööaldis. Lapse kohustus austada oma vanemaid ja teha nendega koostööd tekib lapsel alles juhul, kui vanemad on oma kohustusega, pakkuda lapsele vanemlikku hoolitsust ja kaitset, hästi hakkama saanud. Lisaks eelpool mainitule on lapse ja vanema suhte säilitamiseks oluline lapse ja vanema suhtlemine. Kuivõrd analüüsitud uuringust järeldus, et lastel on raskem suhelda isaga, kui isa ei ela lapsega koos, siis on erilise tähtsusega lapse isa ja lapse suhte säilitamisel lapsega koos elava ema poolt lapsega seotud teabe edastamine lapsest lahus elavale isale. Samuti saab lapsega koos elava vanema ja lapse suhte säilitamiseks kaasa aidata lapsest lahus elav vanem edastades lapsega koos elavale vanemale lapsega seotud teavet aja kohta, mil laps viibis lapsest lahus elava vanemaga.

Lähtudes käesoleva peatüki analüüsist on magistritöö autor jõudnud järeldusele, et lapse huvidest juhindumine on prevalveeriv õigusnorm kõikide lapsi puudutavate küsimuste lahendamisel. Kuivõrd teabe andmise nõude keskseks osaks on lapse isikuga ja varaga seotud teave, tuleb ka selle täitmisel seada esikohale lapse huvid. See tähendab, et vanem peab nii teabe nõudmisel kui ka teabe edastamisel või mitteedastamisel lähtuma lapse, mitte enda isiklikest huvidest. Olukorras, kus lapsega koos elav vanem ei edasta lapsest lahus elavale vanemale ka viimase nõudmisel lapse isikuga ja varaga seotud teavet, lähtub lapsega koos elav vanem ilmselgelt pigem enda isiklikest, mitte lapse huvidest. Seda on märgata eriti nende juhtumite puhul, kus vanematevahelised suhted on konfliktised, kokkulepete saavutamine võimatu ning vanemate omavaheline suhtlemine lapsega seotud asjadest puudulik. Magistritöö autor märgib, et selleks, et edastada lapsest lahuselavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta, ei pea vanematel olema head läbisaamist. Teabe edastamiseks piisab lihtsast e-kirjast, mis ei eelda edasist arutelu ega otsest suhtlemist.

Magistritöö autor uuris võrdlevalt teabe andmise nõuet USA-s, Austraalias, Saksamaal ja Taanis ning jõudis järeldusele, et USA-s on üldiselt mõlemad vanemad piisavalt adekvaatsed, et

edastada üksteisele lapsega seotud teavet ja kasvatada last ühiselt ka pärast abieluliste suhete lõppemist või kooselu purunemist. Samas kui Austraalias on teabe andmise nõue alles tekkimas, kuivõrd ühist hooldusõigus on Austraalias hakatud praktiseerima alles viimastel aastatel. See tähendab, et kui varem olid lapsed alati emaga ja isad ei tundnud huvi laste vastu ning nendelt ei oodatudki seda, siis nüüdsest on tekkimas olukord, mis on Eestis olnud juba pikemat aega. Olukord, kus pärast vanemate lahkuminekut ei jää lapsed emaga, vaid võimalik on ka laste jätmine isale ning sellest tulenevalt nõuavad laste emad laste isadelt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Kuid ka olukord, kus sarnaselt varasemale praktikale jääb laps pärast vanemate lahkuminekut emaga, kuid laste isad tunnevad laste vastu suuremat huvi ja nõuavad seega ka laste emadelt laste isikuga ja varaga seotud teavet.

Saksa õiguse uurimise tulemusena leidis magistr töö autor, et kehtivas PKS redaktsioonis sätestatud uuritav teabe andmise nõue on Eesti õigusesse osaliselt üle võetud Saksa õigusest. Samas on kehtivas PKS redaktsioonis sätestatud teabe andmise nõue kitsam, kui Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõue. Magistr töö autor uuris, kas Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõuet oleks võimalik laiemas sõnastuses üle võtta ka Eesti õigusesse ning jõudis järeldusele, et ehkki regulatsiooni ülevõtmine on võimalik ja kooskõlas Eesti õigusega, ei pea magistr töö autor selle ülevõtmist vajalikuks.

Taani õiguse analüüsi leidis autor, et uuritav teabe andmise nõue on Taanis sõnastatud tunduvalt laiemalt, kui Eestis kehtiv teabe andmise nõue. Kuivõrd magistr töö autor jõudis järeldusele, et Eestis kehtiv regulatsioon vajab täpsemat või ka laiemat sõnastust, uuris autor võimalusi Taani õiguses kohalduva teabe andmise nõude ülevõtmist Eesti õigusesse. Autor jõudis järeldusele, et kuna nii vanema hooldusõigust kui ka lapsega suhtlemisõigust puudutavate küsimustega on lapsevanematel võimalus pöörduda sotsiaaltöötaja või kohtu poole, siis järelikult tuleb anda lapsest lahus elavale vanemale võimalus pöörduda institutsioonide poole ka teabe andmise nõuet puudutavate küsimustega. Samas märgib magistr töö autor, et institutsioonide poole peaks vanemal olema võimalus pöörduda alles viimse variandina ning seda alles siis, kui on ilmselgelt välja tulnud, et esiteks on lapsest lahus elav vanem korduvalt proovinud teavet nõuda lapsega koos elavalt vanemalt ning teiseks, et lapsega koos elav vanem on, kas sõnaselgelt keeldunud lapsest lahus elavale vanemale teavet edastamast või on korduvalt ja järjepidevalt eiranud lapsest lahus elava vanema pöördumisi. Teabe nõudmisel, andmisel ja edastamisel nagu ka teiste vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemisõiguse põhimõtete puhul tuleks eelkõige lähtuda lapse parimatest huvidest ning vanemal peab olema kindlaks tehtud, et vanemal on teabe nõudmiseks õigustatud huvi olemas.

Seega, toetudes eelpool mainitule tuleb magistritöö autori seisukohalt uurimisküsimusele, et kas teabe andmise kohustuse mittetäitmine põhjuseks on kehtivate normide vähene regulatiivsus, vastata jaatavalt. Seda eelkõige põhjusel, et praktikas on ilmenud kehtivas PKS regulatsioonis sätestatud teabe andmise nõude normi mittetäitmine.

Magistritöö autor selgitas kohtupraktika analüüsi tulemusena välja, et enamasti ei täida lapsega koos elav vanem teabe andmise nõuet, kas teadmatusel, et tal on seadusega sätestatud kohustus edastada teavet või pelgalt seetõttu, et vanematevahelised suhted on konfliktised ning vanemad eelistavad omavahel mitte suhelda. Sellisel juhul vanemad pigem ei soovi vahetada lapsega seotud teavet, kuid vanem, kes ei ela lapsega koos on vanemate vähese või puuduliku suhtlemise tulemusena lapse elust ära lõigatud. Seda eriti olukorras, kus lapsest lahus elav vanem kohtub lapsega harva ning siis kulub märkimisväärne aeg kohtumisest lapse küsitlemisele ja temalt tema endaga seotud asjaolude kohta teabe saamisele. Seetõttu on oluline, et lapsega koos elav vanem edastaks lapsest lahus elavale vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet.

Olukorras, kus lapsega koos elav vanem ei edasta lapsest lahus elavale vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet lähtub vanem, kes ei edasta teisele vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet, enda, mitte lapse huvidest. Ometi sätestab Eestis kehtiv PKS regulatsioon, et lapsega seotud küsimustes tuleb esile seada lapse huvid. Lapse huvides on suhte säilitamine mõlema vanemaga. Lapsega koos elav vanem peab aitama kaasa lapsest lahus elava vanema ja lapse suhte säilitamisele. Seega on lapsega koos elav vanem kohustatud edastama lapsest lahus elavale vanemale viimasel nõudmisel lapse isikuga ja varaga seotud teavet.

Teiste riikide õiguse ja praktika analüüsi tulemusena leidis autor, et Eestis kehtiv teabe andmise nõude regulatsioon vajab täiendamist. Kuivõrd magistritöö tulemusena selgus, et vanemad ei ole võimelised adekvaatselt teavet edastama, tuleb magistritöö autori arvates anda lapsest lahus elavale vanemale võimalus saada lapsega seotud teavet ka asutustelt, kuid seda vaid juhul, kui lapsest lahus elav vanem on eelnevalt teinud kõik vajalikud sammud teabe saamiseks lapsega koos elavalt vanemalt. Seetõttu tuleks õiguslikult reguleerida, nagu on reguleeritud vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse puhul vanema võimalus pöörduda institutsioonide ja asutuste poole, ka teabe andmise nõude mittetäitmine korral institutsioonide poole pöördumise võimalust.

Kuivõrd teabe andmise nõue on samasugune põhimõtte nagu kõik vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse põhimõtted, tuleb magistritöö autori seisukohalt laiendada teabe

andmise nõude õiguslikku regulatsiooni. Autor leiab, et teabe andmise nõude laialdasem käsitlemine ja täpsem sõnastamine annaks tulemusena ka selle parema täitmise.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et kuigi PKS sätestab, et vanemal on õigus nõuda teiselt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta, siis kohtupraktika alusel ei oma teave, mis on seotud lapsele kuuluva varaga antud töö kontekstis nii suurt tähtsust, kuivõrd praktikas aset leidev teabe andmise nõude mittetäitmine keskendub pigem lapse isikuga seotud teabele, eelkõige lapse tervisele, haridusele ja hobidele. Autor leiab, et vanem võib teiselt vanemalt tulenevalt seadusest nõuda ükskõik millist teavet, mis on seotud lapse isiku ja varaga. Küll aga on oluline märkida, et teatud juhtudel saaks ja võiks lapsega koos elav vanem edastada lapsest lahus elavale vanemale teavet vabatahtlikult. Seda näiteks olukorras, kus laps käib mõnes huviringis ja seoses sellega on juba õppeaasta alguses teada, millistel aegadel on lapsel huviringiga esinemised. Sellisel juhul võiks lapsega koos elav vanem edastada lapsest lahus elavale vanemale näiteks e-kirja teel esinemiste ajakava. Nii saab lapsest lahus elav vanem varakult planeerida enda ajakava vastavalt lapse esinemistele. Seejuures aitab lapsega koos elav vanem lapsest lahus elava vanema ja lapse suhte säilitamisele kaasa, mis on üks suhtlemisõiguse põhimõtetest. Magistritöö esimesest peatükist nähtub, et uurimisküsimusele, kas teabe andmise kohustuse mittetäitmine põhjuseks on kehtivate normide vähene regulatiivsus, tuleb vastata jaatavalt. Seda eelkõige juba ülalpool mainitud põhjusel, et lapsega koos elav vanem saaks tegelikult teatud olukordades edastada lapsest lahus elavale vanemale teavet lapse isikuga seotud asjaolude kohta, kuivõrd lapsest lahus elav vanem ei pruugi olla teadlik, et lapsega koos elav vanem sellist teavet omab ning sellest tulenevalt ei oskaks lapsest lahus elav vanem kasutada oma seadusest tulenevat õigust nõuda lapsega koos elavalt vanemalt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Ehkki käesoleva magistritöö esimeses peatükis sai selgeks, et seadusandja on küll sõnastanud PKS § 144 normi õigesti, vajab norm siiski tõlgendamist ja tavaline inimene ei pruugi seda tõlgendada nii nagu seadusandja seda mõtles. Järelikult, selleks, et lapsega koos elav vanem saaks täita seadusest tulenevat teabe andmise kohustust ja lapsest lahus elav vanem saaks kasutada oma seadusest tulenevat õigust teabe nõudmiseks, tuleb lähtudes esimeses peatükis analüüsitust reguleerida PKS-is sätestatud teabe andmise normi praegusest enam.

Esimeses peatükis analüüsi tulemusena võib magistritöö autori seisukohalt tuua välja neli peamist järeldust. Esiteks, hooldusõiguse ja suhtlusõiguse põhimõtted on leidnud laialdast käsitlust nii materiaalõiguses, menetlusõiguses kui ka praktikas. Teiseks, PKS § 144 teabe andmise nõue on reguleeritud seaduses vaid ühe lausega ning sellest tulenevalt ei ole nõudele

pööratud sama palju tähelepanu, kui teistele hooldusõiguse ja suhtlusõiguse põhimõtetele, ei praktikas ega menetlusõiguses. Kolmandaks leiab autor, et teabe andmise nõue vajab täpsemat ja samas ka laiemat reguleerimist, kuivõrd praktikas on ilmnenud olukorrad, kus vanemad ei ole teadlikud õiguse ega ka kohustuse olemasolust. Neljandaks märgib autor, et teabe andmise nõude senisest enam reguleerimise ja käsitlemise tulemusena on võimalik edendada lapse ja lapsest lahus elava vanema suhte jätkumist ja säilitamist. Selleks, et tõsta nii vanemate õigusteadlikkust kui ka juhtida perekonnavaidlustega tegelevate isikute tähelepanu teabe andmise nõudele, pakub magistr töö autor lahendusena välja PKS-is sätestatud normi täiendamise teabe andmise nõude aluste ja korra osas.

Käesoleva magistr töö autor on seisukohal, et kui kohtu poolt on määratud lapsega suhtlemise kord ja vanemad suudavad seda korrektselt täita ning vajadusel teha suhtluskorras mõõndusi üksteisega läbirääkimise tulemusena, ei ole teabe edastamine sellistes peredes probleemiks. Vastupidi, vanemad jagavad lapsega seotud teavet sama kergelt nagu toimub lapse üleandmine. Kui aga on kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise kord ja üks vanem ei soovi arutada teise vanema soovil mõnda suhtluskorra punkti kõrvalkallet, eeldades, et teine vanem on võimeline suhtluskorda täitma sajaprotsendiliselt, tekivad raskused ka teabe edastamisega. Sellistel juhtudel on ette tulnud olukordi, kus üks vanem küsib lapsega seotud teavet e-posti teel ja teine vanem seda ignoreerib. Seda ainult põhjusel, et vanem, kes küsis teavet, ei suuda teise vanema meelest täita kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise korda ehkki elus tuleb ikka ette erandjuhtumeid ja võib olla vajalik mõne suhtluskorra punkti puhul arutada sellest kõrvalkallet. Käesoleva magistr töö teises peatükis analüüsi alusel tuleb uurimisküsimusele, kas teabe andmise kohustuse mittetäitmise põhjuseks on kehtivate normide vähenenud regulatiivsus, vastata ebalevalt. Seda eelkõige põhjusel, et ehkki praegusel hetkel puuduvad kindlad juhised, millist teavet ja millisel viisil peaks üks vanem teisele vanemale edastama, nähtub siiski peatükis kirjeldatu põhjal, et kui vanemad on võimelised omavahel jõudma kokkuleppele ühise hooldusõiguse teostamisel ning kui vanemate vahel on toimiv lapsega suhtlemise korra kokkulepe, suudavad vanemad ka vahetada adekvaatselt lapse isikuga ja varaga seotud teavet. Samas, kui vanemate vahelised suhted on konfliktised ja kokkulepete saavutamine nii ühise hooldusõiguse teostamisel kui ka lapsega suhtlemise korra kindlaksmääramisel ei õnnestu, ning need küsimused vajavad ühe või mõlema vanema poolt lastekaitsetöötaja või kohtu poole pöördumist, ei toimu ka lapse isikuga ja varaga seotud teabe edastamine või vahetamine adekvaatselt. Sellest tulenevalt tuleb asuda seisukohale, et teabe andmise nõude täitmine on tihedas seoses teiste PKS-is sätestatud vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse regulatsioonidega. Lähtudes

käesoleva magistritöö teises peatükis analüüsitust saab magistritöö autori seisukohalt väita, et selliste vanemate puhul, kes on võimelised saavutama kokkuleppeid lapsega seotud küsimustes, ei vaja teabe andmise nõue täpsemat regulatsiooni, kuivõrd teabe vahetamine toimub samadel alustel nagu ühise hooldusõiguse teostamine või lapsega suhtlemise korra täitmine. Teiselt poolt, sellised vanemad, kes ei ole võimelised jõudma kokkuleppele ja kelle omavahelised suhted on konfliktised, vajavad täpsemat teabe andmise nõude reguleerimist, kuivõrd nende jaoks on oluline, et paberi peal oleks kirjas punktilise täpsusega, kuidas peab toimuma nende omavaheline asjaajamine lapsega seotud küsimustes. Erilist tähelepanu vajavad need pered, kus kohtu poolt on määratud lapsest lahus elava vanema ja lapse suhtlemise kord, kuid üks vanem on pidanud pöörduma kohtusse, sest teine vanem ei täida kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise korda. Sellisel juhul on ilmselge, et kui ei suudeta täita kohtu poolt määratud suhtlemiskorda, ei täideta ka teabe andmise nõuet. Kui kohus on suunanud vanemad, kellel ei õnnestu suhtlemiskorra täitmine perelepitusse, on selle tulemusena võimalik vanematevaheliste suhete paranemine, toimiva suhtlemiskorra määramine või varasemalt määratud suhtlemiskorra efektiivne täitmine ning sellest tulenevalt ka teabe andmise nõude täitmine. Samas, kui lepitusmenetlus ebaõnnestub, ei toimu tihti ka teabe andmise nõude edaspidist täitmist.

Lähtudes käesoleva magistritöö kolmanda peatüki analüüsist on magistritöö autor jõudnud järeldusele, et lapse huvidest juhendumine on prevalveeriv õigusnorm kõikide lapsi puudutavate küsimuste lahendamisel. Kuivõrd teabe andmise nõude keskseks osaks on lapse isikuga ja varaga seotud teave, tuleb ka selle täitmisel seada esikohale lapse huvid. See tähendab, et vanem peab nii teabe nõudmisel kui ka teabe edastamisel või mitteedastamisel lähtuma lapse, mitte enda isiklikest huvidest. Olukorras, kus lapsega koos elav vanem ei edasta lapsest lahus elavale vanemale ka viimase nõudmisel lapse isikuga ja varaga seotud teavet, lähtub lapsega koos elav vanem ilmselgelt pigem enda isiklikest mitte lapse huvidest. Seda on märgata eriti nende juhtumite puhul, kus vanematevahelised suhted on konfliktised, kokkulepete saavutamine võimatu ning vanemate omavaheline suhtlemine lapsega seotud asjadest puudulik. Magistritöö autor märgib, et selleks, et edastada lapsest lahuselavale vanemale teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta, ei pea vanematel olema head läbisaamist. Teabe edastamiseks piisab lihtsast e-kirjast, mis ei eelda edasist arutelu ega otsest suhtlemist.

Magistritöö autor uuris võrdlevalt teabe andmise nõuet USA-s, Austraalias, Saksamaal ja Taanis ning jõudis järeldusele, et USA-s on üldiselt mõlemad vanemad piisavalt adekvaatsed, et edastada üksteisele lapsega seotud teavet ja kasvatada last ühiselt ka pärast abieluliste suhete lõppemist või kooselu purunemist. Samas leidis autor, et Austraalias on teabe andmise nõue alles

tekkimas, kuivõrd ühist hooldusõigus on Austraalias hakatud praktiseerima alles viimastel aastatel. See tähendab, et kui varem olid lapsed alati emaga ja isad ei tundnud huvi laste vastu ning nendelt ei oodatudki seda, siis nüüdsest on tekkimas olukord, mis on Eestis olnud juba pikemat aega. Olukord, kus pärast vanemate lahkuminekut ei jää lapsed emaga, vaid võimalik on ka laste jätmine isale ning sellest tulenevalt nõuavad laste emad laste isadelt teavet lapse isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta. Lisaks ka olukord, kus sarnaselt varasemale praktikale jääb laps pärast vanemate lahkuminekut emaga, kuid laste isad tunnevad laste vastu suuremat huvi ja nõuavad seega ka laste emadelt laste isikuga ja varaga seotud teavet.

Saksa õiguse uurimise tulemusena leidis magistr töö autor, et kehtivas PKS redaktsioonis sätestatud uuritav teabe andmise nõue on Eesti õigusesse osaliselt üle võetud Saksa õigusest. Samas on kehtivas PKS redaktsioonis sätestatud teabe andmise nõue kitsam, kui Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõue. Magistr töö autor uuris, kas Saksamaa tsiviilseadustikus sätestatud teabe andmise nõuet oleks võimalik laiemas sõnastuses üle võtta ka Eesti õigusesse ning jõudis järeldusele, et ehkki regulatsiooni ülevõtmine on võimalik ja kooskõlas Eesti õigusega, ei pea magistr töö autor selle ülevõtmist vajalikuks.

Taani õiguse analüüsiga leidis autor, et uuritav teabe andmise nõue on Taanis sõnastatud tunduvalt laiemalt, kui Eestis kehtiv teabe andmise nõue. Kuivõrd magistr töö autor jõudis järeldusele, et Eestis kehtiv regulatsioon vajab täpsemat või ka laiemat sõnastust, uuris autor võimalusi Taani õiguses kohalduva teabe andmise nõude ülevõtmist Eesti õigusesse. Autor jõudis järeldusele, et kuna nii vanema hooldusõigust kui ka lapsega suhtlemisõigust puudutavate küsimustega on lapsevanematel võimalus pöörduda sotsiaaltöötaja või kohtu poole, siis järelikult tuleb anda lapsest lahus elavale vanemale võimalus pöörduda institutsioonide poole ka teabe andmise nõuet puudutavate küsimustega. Samas märgib magistr töö autor, et institutsioonide poole peaks vanemal olema võimalus pöörduma alles viimse variandina ning seda alles siis, kui on ilmselgelt välja tulnud, et esiteks on lapsest lahus elav vanem korduvalt proovinud teavet nõuda lapsega koos elavalt vanemalt ning teiseks, et lapsega koos elav vanem on, kas sõnaselgelt keeldunud lapsest lahus elavale vanemale teavet edastamast või on korduvalt ja järjepidevalt eiranud lapsest lahus elava vanema pöördumisi. Teabe nõudmisel, andmisel ja edastamisel nagu ka teiste vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemisõiguse põhimõtete puhul tuleks eelkõige lähtuda lapse parimatest huvidest ning peab olema kindlaks tehtud, et teavet nõudval vanemal on teabe nõudmiseks õigustatud huvi olemas.

Magistritöö autori seisukohalt on lapse ja vanema suhte säilimise eeldusteks vanemate oskused, teadmised, suhtumised, mõlema vanema osavõtt lapse elust, vanemate poolt lapsele hoolitsuse ja kaitse tagamine ning kui need on tagatud, siis peavad lapsed vanematega suhte säilitamise eesmärgil austama oma vanemaid ja olema nende suhtes koostööaldis. Lapse kohustus austada oma vanemaid ja teha nendega koostööd tekib lapsel alles juhul, kui vanemad on oma kohustusega, pakkuda lapsele vanemlikku hoolitsust ja kaitset, hästi hakkama saanud. Lisaks eelpool mainitule on lapse ja vanema suhte säilitamiseks oluline lapse ja vanema suhtlemine. Kuivõrd analüüsitud uuringust järeldus, et lastel on raskem suhelda isaga, kui isa ei ela lapsega koos, siis on erilise tähtsusega lapse isa ja lapse suhte säilitamisel lapsega koos elava ema poolt lapsega seotud teabe edastamine lapsest lahus elavale isale. Samuti saab lapsega koos elava vanema ja lapse suhte säilitamisele kaasa aidata lapsest lahus elav vanem edastades lapsega koos elavale vanemale lapsega seotud teavet aja kohta, mil laps viibis lapsest lahus elava vanemaga. Kasutatud uuringu analüüsimise tulemusena järeldab magistritöö autor, et teabe andmise nõude laiem regulatsioon aitaks kaasa teabe andmise nõude paremale täitmisele ning sellest tulenevalt paraneksid ka lapsest lahus elava isa ja lapse suhte säilitamise võimalused.

Seega, toetudes eelpool mainitule tuleb magistritöö autori seisukohalt uurimisküsimusele, et kas teabe andmise kohustuse mittetäitmise põhjuseks on kehtivate normide vähene regulatiivsus, vastata jaatavalt. Seda eelkõige põhjusel, et praktikas on ilmnenud kehtivas PKS regulatsioonis sätestatud teabe andmise nõude normi mittetäitmine. Magistritöö autor selgitas kohtupraktika analüüsi tulemusena välja, et enamasti ei täida lapsega koos elav vanem teabe andmise nõuet kas teadmatusest, et tal on seadusega sätestatud kohustus edastada teavet või pelgalt seetõttu, et vanematevahelised suhted on konfliktised ning vanemad eelistavad omavahel mitte suhelda. Sellisel juhul vanemad pigem ei soovi vahetada lapsega seotud teavet, kuid vanem, kes ei ela lapsega koos, on vanemate vähese või puuduliku suhtlemise tulemusena lapse elust ära lõigatud. Seda eriti olukorras, kus lapsest lahus elav vanem kohtub lapsega harva ning siis kulub märkimisväärne aeg kohtumisest lapse küsitlemisele ja temalt tema endaga seotud asjaolude kohta teabe saamisele. Seetõttu on oluline, et lapsega koos elav vanem edastaks lapsest lahus elavale vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet. Olukorras, kus lapsega koos elav vanem ei edasta lapsest lahus elavale vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet lähtub vanem, kes ei edasta teisele vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet, enda, mitte lapse huvidest. Ometi sätestab Eestis kehtiv PKS regulatsioon, et lapsega seotud küsimustes tuleb esile seada lapse huvid. Lapse huvides on suhte säilitamine mõlema vanemaga. Lapsega koos elav vanem peab aitama kaasa lapsest lahus elava vanema ja lapse suhte säilitamisele. Seega on lapsega koos

elav vanem kohustatud edastama lapsest lahus elavale vanemale viimase nõudmisel lapse isikuga ja varaga seotud teavet. Teiste riikide õiguse ja praktika analüüsi tulemusena leidis autor, et Eestis kehtiv teabe andmise nõude regulatsioon vajab täiendamist. Kuivõrd magistr töö tulemusena selgus, et vanemad ei ole võimelised adekvaatselt teavet edastama, tuleb magistr töö autori arvates anda lapsest lahus elavale vanemale võimalus saada lapsega seotud teavet ka asutustelt, kuid seda vaid juhul, kui lapsest lahus elav vanem on eelnevalt teinud kõik vajalikud sammud teabe saamiseks lapsega koos elavalt vanemalt. Seetõttu tuleks õiguslikult reguleerida, nagu on reguleeritud vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse puhul vanema võimalus pöörduda institutsioonide ja asutuste poole, seda ka teabe andmise nõude mitte täitmise korral. Kuivõrd teabe andmise nõue on samasugune põhimõte nagu kõik vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse põhimõtted, tuleb magistr töö autori seisukohalt laiendada teabe andmise nõude õiguslikku regulatsiooni. Autor leiab, et teabe andmise nõude laialdasem käsitlemine ja täpsem sõnastamine annaks tulemusena ka selle parema täitmise. Magistr töö autor teeb käesoleva töö tulemusena kehtivas PKS regulatsioonis sätestatud teabe andmise nõude täiendamisettepaneku. Magistr töö autori seisukohalt tuleks lisaks õigusele nõuda teavet täiendada teabe andmise nõuet selle nõudmise aluste, eelduste ja korraga ning samuti reguleerida seadusega vanema võimalus pöörduda institutsioonide ja asutuste poole teabe andmise nõude mittetäitmise korral.

Käesoleva magistr töö kirjutamise ajendiks oli kohtupraktikas ilmnenu väga sage probleem, mida oli märgata läbivalt kõikides lapsi puudutavates vaidlustes – hooldusõiguse küsimused, lapsega suhtlemiskorra määramine, elatise nõuded, lepitusmenetlused. Probleem seisnes ja seisneb tegelikult ka käesoleva hetkeni lahutatud või lahku kolinud vanemate suutmatuses suhelda üksteisega adekvaatselt lapsega seotud asjades. Ka teabe andmise nõue ei ole siinkohal erandiks ning autori seisukohalt on väga selgelt märgata, kuidas suutmatusest suhelda ja edastada lapsest lahus elavale vanemale lapse isikuga ja varaga seotud teavet, lõikab lapsega koos elav vanem lapsest lahus elava vanema lapse elust ära. Kui lapsest lahus elav vanem kohtub lapsega ja hakkab lapse käest esimese asjana küsima tema isikuga ja varaga seotud asjaolude kohta, ei ole tegemist täisväärtusliku kohtumisega ning võib juhtuda, et laps ei soovi enam edaspidi kohtuda vanemaga, kes suurema osa kohtumise ajast ainult küsimusi esitab. Lapsega koos elav vanem peab kaasa aitama lapsest lahus elava vanema ja lapse suhtlemisele, suhte säilitamisele ning valmistama last kohtumisteks ette. Järelikult, täites PKS § 144 teabe andmise nõude kohustust aitaks lapsega koos elav vanem lapse ja lapsest lahus elava vanema kohtumiste täisväärtuslikule toimumisele. Magistr töö keskseks küsimuseks oli, et kas teabe andmise

kohustuse mittetäitmise põhjuseks on kehtivate normide vähene regulatiivsus ning autor leiab, et kuivõrd vanemad ei ole võimelised täitma kehtivas PKS regulatsioonis sätestatud teabe andmise nõuet, on vajalik olukorra reguleerimine õiguslikult. Magistritöö tähtsus seisneb tsiviilasjadega tegelevate kohtute, perekonnaõigusega tegelevate õiguspraktikute ning lastekaitsetöötajate tähelepanu juhtimises asjaolule, et teabe andmise nõue on samasugune põhimõte nagu kõik vanema hooldusõiguse ja lapsega suhtlemise õiguse põhimõtted. Seega tuleb magistritöö autori seisukohalt pöörata teabe andmise nõudele senisest enam tähelepanu ning suunata vanemaid selle täitmisele.

Исполнение требования предоставления информации в контексте прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком

Fulfillment of the requirement to provide information in the context of parent's right of custody and the right of access to child

Резюме

В соответствии с § 144 закона о семье, родитель имеет право требовать от другого родителя информацию о важных обстоятельствах, связанных с личностью и имуществом ребенка, если это не противоречит интересам ребенка. Цель данной дипломной работы направлена на выяснение тех юридических причин, которые создали ситуацию, в которой родитель, проживающий с ребёнком, не выдаёт родителю, проживающему отдельно от ребёнка, информацию о личности и имуществе ребёнка. Конечной целью работы является анализ регуляций прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком, оценка существующих регулятивных норм, а также выяснение, надо ли их исправлять или уточнять в контексте информации.

Вопрос исследования дипломной работы следующий: является ли малая регуляция регулятивных норм причиной того, что родители не исполняют требование предоставления информации. Для того, чтобы найти ответ на вопрос исследования, автор использует законодательство, научную литературу и практику суда. Дипломная работа является качественным исследованием.

В результате анализа первой главы, автор пришёл к выводу, что, во первых, права на ребёнка и права на общение с ребёнком имеют широкое обращение в материальном праве, процессуальном праве и в практике. Во вторых, требование предоставления информации отрегулировано в § 144 всего лишь одним предложением. Исходя из этого, на данное требование не обращалось столько же внимания в практике и в процессуальном праве, как и на другие принципы прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком. В третьих, автор считает, что требование предоставления информации следует отрегулировать в более широкой степени, так как в практике существуют ситуации, в которых родители не знают о праве требования информации и об обязанности предоставления информации. Также автор пришёл к выводу, что регуляция и использование требования предоставления информации в более широкой степени поможет улучшить и сохранить отношения ребёнка и родителя, проживающего отдельно от ребёнка. Исходя из анализа второй главы, автор пришёл к выводу, что требование предоставления информации является в плотной связи с

другими регуляциями прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком, которые указаны в законе о семье. Исходя из анализа третьей главы, автор сделал вывод, что при решении всех вопросов, касающихся ребёнка, принцип исхода из интересов ребёнка является преобладающей нормой. Родитель должен, как и при требовании, так и при доставлении или при отказе доставления информации, исходить не из своих интересов, а из интересов ребёнка.

Автор данной дипломной работы выяснил в результате анализа судебной практики, что в большинстве случаев родитель, проживающий с ребёнком, не исполняет требование предоставления информации, либо по причине, что он не знает, что у него есть в законе указанная обязанность предоставлять информацию, либо исходя из факта, что отношения между родителями и так конфликтные, и родители предпочитают не общаться между собой. Анализируя законодательства и практики других стран, автор пришёл к выводу, что требование предоставления информации текущей регуляции должно быть уточнено. Поскольку в результате дипломной работы выяснилось, что родители не в состоянии адекватно предоставлять информацию, автор считает, что родителю, проживающему отдельно от ребёнка, надо дать возможность получать информацию, связанную с ребёнком, у заведений. Но это только при условии, что родитель, проживающий отдельно от ребёнка, сделал все нужные шаги для получения информации от родителя, проживающего с ребёнком. Законом отрегулирована возможность родителя обратиться в инстанции с вопросами, которые касаются прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком. Поэтому надо также отрегулировать законом возможность родителя обратиться в инстанции и при нарушении требования предоставления информации. Поскольку требование предоставления информации является таким же принципом, как и принципы прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком, то с точки зрения автора, необходимо расширить правовую регуляцию требования предоставления информации. Автор считает, что к праву требовать информацию, надо добавить в требование предоставления информации основы, предпосылки и порядок, а также отрегулировать законом возможность родителя обратиться к инстанциям и заведениям при нарушении требования предоставления информации.

Причиной выбора данной темы для дипломной работы является очень часто встречаемая в практике суда проблема общения родителей между собой, которые прекратили совместную жизнь или расторгли брак, по вопросам касающихся ребёнка. Основной вопрос дипломной работы следующий: является ли недостаточная регуляция норм

причиной нарушения требования предоставления информации? Автор считает, что так, как родители не в состоянии исполнять требование предоставления информации, необходимо отрегулировать ситуацию законодательством. Важность дипломной работы состоит в напоминании гражданским судам, практикам, которые занимаются семейным делом, и социальным работникам, что надо обратить внимание на факт, что требование предоставления информации является таким же принципом, как и все принципы прав на ребёнка и прав на общение с ребёнком. С точки зрения автора, надо уделять больше внимания требованию предоставления информации, напоминать об этом родителям и направлять их на выполнение требования предоставления информации.

Kasutatud allikad

Teaduskirjandus

1. Allen, L., Rodgers, B., Smyth, B., Son, V. Post-separation patterns of children's overnight stays with each parent: A detailed snapshot. *Journal of Family Studies*, 2012, 18 (2/3).
2. American Psychological Association. Guidelines for Child Custody Evaluations in Family Law Proceedings. *American Psychologist*, 2010, 65 (9), lk 863-867.
3. Arnarsson, A. M., Bjarnason, T. Joint Physical Custody and Communication with Parents: A Cross-National Study of Children in 36 Western Countries. *Journal of Comparative Family Studies*, 2011, 42 (6).
4. Bodenheimer, B. M. Progress Under the Uniform Child Custody Jurisdiction Act and Remaining Problems: Punitive Decrees Joint Custody, and Excessive Modifications. *California Law Review*, 1977, 65 (5).
5. Brown, P., Cancian, M., Cook, S., Meyer, D. Who Gets Custody Now? Dramatic Changes in Children's Living Arrangements After Divorce. *Demography*, 2014, 51 (4).
6. Carter, S. B., Dale, S. Anatomy of a Child Custody Evaluation. *Florida Bar Journal*, 2001, 75 (6).
7. Chisholm, R., McIntosh, J. Cautionary Notes on the Shared Care of Children in Conflicted Parental Separation. *Journal of Family Studies*, 2008, 14 (1).
8. DiFonzo, J. H. From the Rule of One Shared Parenting: Custody Presumptions in Law and Policy. *Family Court Review*, 2014, 52 (2).
9. Einhorn, J. Child Custody in Historical Perspective: A Study of Changing Social Perceptions of Divorce and Child Custody in Anglo-American Law. *Behavioural Sciences & the Law*, 1986, 4 (2).
10. Emery, R. E., Scott, E. S. Gender Politics and Child Custody: the Puzzling Persistence of the Best Interests Standard. *Law & Contemporary Problems*, 2014, 77 (1).
11. Flecher, R. J., StGeorge, J. M. Practitioners' understanding of father engagement in the context of family dispute resolution. *Journal of Family Studies*, 2010, 16 (2).
12. Gould-Saltman, D., Ver Steegh, N. Joint Legal Custody Presumptions: A Troubling Legal Shortcut. *Family Court Review*, 2014, 52 (2).
13. Göttig, T., Uusen-Nacke, T. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. *Juridica*, 2010, 2, lk 86-101.

14. Halla, M. The Effect of Joint Custody on Family Outcomes. *Journal of the European Economic Association*, 2013, 11 (2).
15. Hääl, H., Surva, L., Valma, K. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 2014, 1.
16. Kangur, E., Kergandberg E., Lind, S., Saaremäel-Stoilov, K., Saarmets, V. Kohtumenetlus. Tallinn, Juura 2008.
17. Levy, D. L. Some Critical Issues in Custody. *American Journal of Family Law*, 2007, 21 (3).
18. Liiv, E. Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica*, 2006, 4.
19. Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Juura 2005.
20. McInnes, E. What's Wrong With a Presumption of Joint Custody? *Family Matters*, 2003, 65.
21. Moloney, L. Meaningful relationships' in the Family Law Act Amendments of 2006: A Socio-Legal Perspective on Fathers, Mothers and the 'Sharing' of Parenting After Separation. *Journal of Family Studies*, 2009, 15 (1).
22. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn, Juura 2007.
23. Nurmela, I., Põldvere, P.M. Vaidluste efektiivne kohtuväline lahendamise. *Juridica*, 2014, 1.
24. Pawlowski, R. Alternative Dispute Resolution for Hague Convention Child Custody Disputes. *Family Court Review*, 2007, 45 (2).
25. Siebel, C. C. Fathers and Their Children: Legal and Psychological Issues of Joint Custody. *Family Law Quarterly*, 2006, 40 (2).
26. Tarnelli, M. A. Joint Custody Presumption in Vermont: A Proposal for Co-Parenting. *Vermont Law Review*, 2012, 36 (4).
27. Torga, M. Rahvusvahelise kohtualluvuse kontrollimine Eesti kohtutes. *Juridica*, 2013, 3.
28. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Tallinn, Juura 2015.
29. Twiford, J. R. Joint Custody: A Blind Leap of Faith. *Behavioural Sciences & the Law*, 1986, 4 (2).
30. Valgma, A. Laste hooldusõiguse kaitse Haagi lapseröövi konventsiooni järgi. *Juridica*, 2004, 1.
31. Westman, J. C. Children's Rights, Parents' Prerogatives, and Society's Obligations. *Child Psychiatry & Human Development*, 1999, 29 (4).

Kasutatud muud materjalid

32. Aunpu, V. Lapsega suhtlemiskorra määramisest, ainuhooldusõigusest ja otsustusõigusest lapse elukoha määramisel, 2011. www.apilv.ee/2011/12/lapsega-suhtlemiskorra-maaramisest-ainuhooldusoigusest-ja-otsustusoigusest-lapse-elukoha-maaramisel/ (21.01.2016)
33. Eesti Lepitajate Ühing. Perelepitus. www.lepitus.ee/perelepitus (20.04.2016)
34. Gyldenlove Jeppesen de Boer, C., Lund-Andersen, I. CEFL National Report for Denmark. Parental Responsibilities, 2006. www.ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Parental-Responsibilities.pdf (6.04.2016)
35. Hiedel, K., Pajo, M., Seppik, A. Preadvokaat. Tallinn, Ilo 2000.
36. Harju Maavalitsus. Lapsendamine. Teenuse üldandmed, 2015. www.harju.maavalitsus.ee/lapsendamine (22.01.2016)
37. Lasteombudsman. Lapse õigused ja kohustused, 2014. www.lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapse-oigused-ja-kohustused (7.01.2016)
38. Lasteombudsman. Lapsevanema õigused ja kohustused, 2014. www.lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapsevanema-oigused-ja-kohustused (6.01.2016)
39. Lillsaar, M. Ühise hooldusõiguse lõpetamine ja hooldusõiguse üleandmine. Kohtupraktika analüüs. Õigusteabe osakond, Riigikohus, 2013. lk 3-27.
40. Perekonnaseaduse 543 SE seletuskiri.
41. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE. Vanema hooldusõiguse määramise uuring, 2013.
42. Turkin, V. Perekonnaõiguslikud kohtuvaidlused. Agitaator 2007.
43. Turkin, V. Perekonnaseadus. Kommentaarid ja selgitused. Agitaator 2007.
44. Simula-Saar, K. Lillsaar, M. Vanematevahelised vaidlused hooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramisel – kes on võitja, kes kaotaja? RiTo, 2013, 28.
45. Õiguskeel 2008. Justiitsministeerium, Tallinn, Juura 2008.

Kasutatud õigusaktid

46. Perekonnaseadus. RT I, 12.03.2015, 98
47. Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. RT I, 13.12.2013, 12
48. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 12.03.2015, 106
49. Sotsiaalhoolekande seadus. RT I, 30.12.2015, 5

50. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I, 19.03.2015, 28
51. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2
52. German Civil Code. www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html
(6.04.2016)
53. Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit.
www.dejure.org/gesetze/FGG (18.04.2016)

Kasutatud kohtupraktika

54. HMKm 2-15-7178
55. RKTkm 3-2-1-4-07
56. RKTko 3-2-1-13-07
57. RKTkm 3-2-1-64-10
58. RKTko 3-2-1-45-11
59. RKTkm 3-2-1-83-11
60. RKTkm 3-2-1-6-12
61. RKTkm 3-2-1-91-14
62. RKTkm 3-2-1-95-14
63. RKTkm 3-2-1-113-14
64. RKTkm 3-2-1-78-15

Kasutatud konventsioonid

65. Euroopa Liidu põhiõiguste harta
66. Vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioon, RT II 2002, 20, 87
67. ÜRO lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56